

Vanjska politika Ruske Federacije prema zemljama postsovjetskog prostora: slučaj Ukrajine od 2000. do 2022.

Briški, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:524444>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Valentina Briški

Vanjska politika Ruske Federacije prema
zemljama postsovjetskog prostora: slučaj Ukrajine
od 2000. do 2022.

Diplomski rad

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Vanjska politika Ruske Federacije prema
zemljama postsovjetskog prostora: slučaj Ukrajine
od 2000. do 2022.

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Dejan Jović

Studentica: Valentina Briški

Zagreb
Srpanj 2022.

Izjava o autorstvu rada i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu

Izjavljujem da sam diplomski rad „Vanjska politika Ruske Federacije prema zemljama postsovjetskog prostora: slučaj Ukrajine od 2000. do 2022.“, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Dejanu Joviću, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Valentina Briški

Sadržaj

Popis ilustracija.....	II
1. Uvod	1
2. Povijesni pregled odnosa Rusije i Ukrajine.....	3
3. Vanjska politika Ruske Federacije prema Ukrajini od 2000. do ukrajinske krize 2014. ...	9
4. Vanjska politika Ruske Federacije prema Ukrajini nakon 2014. godine	13
5. Utjecaj Ruske Federacije na ukrajinsku politiku	19
6. Geopolitička pozadina ruske vanjske politike	27
7. Zaključak	31
8. Literatura	36
9. Sažetak i ključne riječi.....	41

Popis ilustracija

Slika 1: Teritorij Kijevske Rusi u 11. stoljeću.....	3
Slika 2: Rusofono stanovništvo na teritoriju Ukrajine 2011. godine.....	23
Slika 3: Postotak glasova za Janukoviča u prvom krugu predsjedničkih izbora 2010.	24
Slika 4: Prikaz Euroazijskih stepa na karti	28
Slika 5: Prikaz Sjevernoeuropske nizine na karti	29

1. Uvod

Početak rata u Ukrajini 24. veljače 2022. godine doveo je odnose između Ruske Federacije i Ukrajine, kao i odnose između Ruske Federacije i drugih postsovjetskih država, u središte europske i globalne politike i sigurnosti. Odnosi između Rusije i Ukrajine bili su ispunjeni konfliktima od raspada SSSR-a i proglašenja neovisnosti, a eskalirali su ukrajinskom krizom 2014. godine te ratom koji je počeo 2022. Usprkos aktualnosti tekućeg rata, ovaj rad se ne bavi njime već se fokusira na vanjsku politiku Rusije u periodu od 2000. do događaja koji su prethodili samom ratu. Radi se o periodu u kojem je Vladimir Putin predsjednik, odnosno premijer, te glavni kreator vanjske politike. U razmatranju vanjske politike Rusije prema državama postsovjetskog prostora, Ukrajina je izabrana kao država u kojoj je došlo do najagresivnije eskalacije odnosa, odnosno ratnog sukoba.

U akademskoj zajednici općenito u najvećoj mjeri postoji konsenzus kako se Rusija vodi realizmom u svojoj vanjskoj politici. Ovo je vidljivo iz više radova, kao što su radovi Feinsteina i Pirroa (2021), Tsygankova (2022), Kropatcheve (2021), Mearsheimera (2014) i mnogih drugih znanstvenika koji su se bavili ovim pitanjem. Walt definira realizam u smislu objašnjavanja kakav svijet zaista jest, a ne kakav bi trebao biti. Stoga, prema realizmu, u samoj srži politike je moć, odnosno tko ima moć te tko što čini s moći. Nadalje, države su glavni akteri u međunarodnom sustavu. Glavna karakteristika svijeta jest da ne postoji središnji autoritet koji može zaštititi jednu državu od druge te se stoga sve države moraju oslanjati na vlastite resurse i strategije kako bi preživjele. Pri tome, sigurnost je glavna briga država, a kooperacija je uvijek u neku ruku krhka (Walt, 2018).

Što se tiče vanjske politike Rusije prema Ukrajini, postoji izuzetno velik broj znanstvenih radova koji se bave ovom tematikom. Ipak, oni su u najvećoj mjeri usmjereni na određene segmente ili objašnjenja vanjske politike. Tako se Bogomolov i Lytvynenko (2012) bave specifično mekom moći u Ukrajini, D'Anieri i Hurak (2020) također instrumentima politike prema Ukrajini i slično. Također, postoji znatni broj radova koji se specifično bave geopolitikom i njenim utjecajem, kao što su radovi Anirbana (2019), Girgina (2015) te mnogih drugih. Ipak, ovim radom nastoji se objediniti više aspekata ruske vanjske politike prema sovjetskom prostoru. Pri tome, uključuje se temelj koji ona ima u svojoj povijesti te djelovanje same vanjske politike, ali i pozadinu koju ona ima u geopolitici, kao i instrumente tvrde i meke moći koja je Rusija koristila u sklopu svoje politike prema Ukrajini. Nadalje, doprinos ovog

rada je i u tome što objedinjuje čitavu Putinovu vanjsku politiku od dolaska na vlast do trenutnog rata što može u određenoj mjeri ponuditi objašnjenje kako je došlo do vrlo agresivne eskalacije odnosa između dvije države.

Cilj samog rada prikazati je kakva je bila vanjska politika Ruske Federacije prema Ukrajini u navedenom periodu te koji su njezini ključni instrumenti, kao i ustvrditi koji su temeljni čimbenici ruske vanjske politike prema Ukrajini u ovome periodu. Rad je pritom podijeljen na pet glavnih dijelova. Prvi dio razmatra povijesne odnose Rusije i Ukrajine od perioda Kijevske Rusi koja predstavlja prvi zajednički politički entitet Rusa i Ukrajinaca u srednjem vijeku te nadalje razmatra njihov odnos kroz period Imperijalne Rusije, SSSR-a te konačno prvih deset godina osamostaljenja pod Jeljcinom. Razmatranje povijesnih odnosa smatra se jednim od ključnih odrednica ruske vanjske politike prema Ukrajini s obzirom na to da pokazuje kontinuitet u politici Rusije prema Ukrajini te temelje ruskog diskursa o Ukrajinacima i Rusima kao jedinstvenom narodu. Smatra se kako povijesni odnosi u velikoj mjeri utječu na samu vanjsku politiku Rusije, ali i na instrumente kojima se ona služi.

Sljedeća dva dijela rada bave se samom vanjskom politikom za vrijeme predsjedništva Vladimira Putina te jednog Medvjedevog mandata. Pritom je čitav period podijeljen na dva dijela, od kojih jedan prati rusku vanjsku politiku od Putinovog dolaska na vlast do početka ukrajinske krize 2014., a drugi od početka ukrajinske krize do početka ratnog sukoba 2022. Ovakvo odjeljivanje opravdano je svojevrsnim zaokretom prema agresivnijoj vanjskoj politici koju su uzrokovali Euromajdan i ukrajinska kriza te se stoga smatra da se radi o prekretnici vanjske politike, iako ona zadržava određeni kontinuitet. Nadalje, nezaobilazno je pritom uzeti u obzir odnos Rusije i NATO-a te utjecaj odnosa Ukrajine i NATO-a u formulaciji ruske vanjske politike. U svrhu razmatranja vanjske politike, uzimaju se u obzir ključni koncepti i strategije koje su donijeli Putin i Medvjedev, kao i samo djelovanje vanjske politike u Ukrajini.

Četvrti dio rada bavi se utjecajem Rusije na ukrajinsku politiku pri čemu se uzimaju u obzir utjecaj Rusije na rezultate izbora u Ukrajini, instrumenti meke moći koje Rusija koristi s ciljem utjecaja na ukrajinsku politiku te ekonomski aspekt vanjske politike Rusije prema Ukrajini. Ovaj segment vanjske politike Rusije izdvojen je jer se njime ukazuje kako je Rusija koristila navedene instrumente u svrhu ostvarivanja svojih ciljeva koji se po pitanju Ukrajine mogu primarno definirati kao prorуска orijentacija i odmicanje od zapadnih institucija. Nadalje, ovaj segment može se smatrati jednom od primarnih karakteristika ruske vanjske politike prije same

ukrajinske krize te se pokazuje kako ona vuče korijene iz povijesnih odnosa uspostavljenih većinom u Ruskoj Imperiji te SSSR-u, no ističe se i značaj Kijevske Rusi.

Konačno, posljednji dio rada smješta geopolitiku u sam centar formuliranja ruske vanjske politike prema Ukrajini, no objašnjava i geopolitički značaj postsovjetskog prostora za Rusiju općenito. Pritom se definira ruski geopolitički položaj te ključni geografski značaj koji Ukrajina ima za Rusiju u vidu obrane same jezgre njenog teritorija te ponovno pokazuje kontinuitet u odnosima Rusije i Ukrajine od širenja Moskovske Rusi u svrhu stvaranja barijera od prodora na njen teritorij. Nadalje, ovaj dio rada uzima u obzir i značaj Krima i Sevastopolja za Rusiju s ciljem objašnjenja reakcije Rusije na prozapadnu reorijentaciju koja je popratila Euromajdan.

2. Povijesni pregled odnosa Rusije i Ukrajine

Povezanost Rusije i Ukrajine seže unatrag do srednjovjekovne Kijevske Rusi koja je bila prvi politički entitet na teritoriju Istočnih Slavena (Keppeler, 2014: 112). Kijevska Rus' je doživjela svoj vrhunac početkom i sredinom 11. stoljeća (Britannica.com, 2022a). Na Slici 1 može se vidjeti upravo teritorij Kijevske Rusi u 11. stoljeću. Ona se prostirala istovremeno na teritoriju suvremene Ukrajine i Ruske Federacije.

Slika 1: Teritorij Kijevske Rusi u 11. stoljeću

Izvor: Britannica.com, 2022a.

Značaj Kijevske Rusi za odnose suvremene Ruske Federacije i Ukrajine upravo je u shvaćanju obje strane da je Kijevska Rus' njihov prvi politički entitet. S jedne strane, Ukrajinci smatraju da su Rusi stvorili mit o ruskoj srednjovjekovnoj državi koji ne polazi na povijesnim činjenicama, dok Rusi smatraju Kijevsku Rus' zajedničkim političkim entitetom pri čemu se može zaključiti da su Ukrajinci i Rusi isti narod kojeg vežu tradicije, zajednički mentalitet, povijest te kultura. Ovakav stav istaknuo je i predsjednik Ruske Federacije Vladimir Putin u rujnu 2013. godine na Valdai Forumu, ističući kako je Ukrajina nezavisna država, no da se pritom radi o posljedici razvoja povijesti istog naroda (Keppler, 2014: 112-113).

Pitanje Kijevske Rusi bilo je značajno i za vrijeme Ruske Imperije. Njime su se bavili sljedbenici i protivnici Mihaila Pogodina koji je tvrdio da su Kijev i njegovu okolinu prvobitno naselila plemena Velikih Rusa sa sjevera, a tek potom „Mali Rusi“ odnosno Ukrajinci. Stav o ovoj teoriji određivao je percepciju povijesnog identiteta Rusa i Ukrajinaca (Plochy, 2006: 10). Ova podjela na Velike i Male Ruse predstavljala je značajni narativ za vrijeme Ruske Imperije. Sama Ruska Imperija nastala je širenjem srednjovjekovne Velike kneževine Moskve, koja i danas predstavlja jezgru Ruske Federacije. Rusija se širila u nekoliko faza s ciljem zaštite od invazija na njenu jezgru, a ključnom se može odrediti treća faza ekspanzije koja se bavila zapadnom invazijskom rutom. Pod Petrom i Katarinom Velikom, Rusija se tijekom 18. stoljeća proširila prema zapadu te osvojila Ukrajinu do jugozapada, a približila se i karpatskim planinama. Rusko Carstvo pod Petrom Velikom 1721. postaje Ruska Imperija (Strafor, 2019).

Dva ključna događaja u ovom periodu koja su utjecala na stvaranje nacije za Rusiju i Ukrajinu podjela su Poljske te osvajanja u regiji Crnog mora koja su omogućila ukrajinsku kolonizaciju iz ukrajinske periferije Rusije i nekadašnjih poljskih periferija u današnju južnu Ukrajinu. Što se tiče podjele Poljske, njome je pomaknuta granica Ruske Imperije na zapad čime je Mala Rusija¹ došla u direktan doticaj s poljskom istočnom periferijom, odnosno Ukrajinom, na zapadnoj obali Dnjepra. Ovime je nastao novi entitet oko grada Kijeva, tj. suvremene Rusije. Ovakav značaj za Ukrajinu i Rusiju učinio je poljsko pitanje jednim od ključnih pitanja u njihovim odnosima (Szporluk, 1997: 101).

Poljsko pitanje označava promjenu odnosa između Velike Rusije i Male Rusije, odnosno između „Ukrajine“ i Imperije. Dio Ukrajinaca koji je živio na poljskom teritoriju bio je pod utjecajem poljske socijalne i kulturne dominacije, no istovremeno i pod ruskom političkom, državnom i vojnom moći. Nakon 1830. prestaje ovakav istovremeni utjecaj Poljske i Rusije

¹ Mala Rusija ovdje predstavlja zapadnu periferiju Ruske Imperije prije podjele Poljske (Szporluk, 1997: 101).

zbog ustanka Poljske tijekom kojeg su i Rusi i Ukrajinci nastojali dokazati da sporna područja nisu poljska (Szporluk, 1997: 102).

Početak 19. stoljeća Ukrajina u ruskoj javnosti nije postojala u drugim terminima osim Male Rusije. Desna obala Dnjepra smatrala se poljskom dok se jug razmatrao u pojmovima Odese, mora i ekonomskog razvoja. Pitanje Ukrajinaca bilo je zanemareno. Usprkos tome, Ukrajinci su unutar svog teritorija razvijali vlastiti identitet, većinom putem kulture i jezika koje su počeli koristiti u svojoj književnosti. Ukrajinci u ovom periodu djeluju u bipolarnom rusko-poljskom svijetu, no Rusi ih nastavljaju smatrati vlastitom provincijom. Kad je poljski ustanak ugašen 1864. godine, promijenjeni su uvjeti emancipacije regija koje su bili akteri u poljskom ustanku te su najavljene antikatoličke mjere. Pri tome, ukrajinski pokret bio je meta mjera jer se smatralo kako je isti dio poljske namjere da rastave rusku naciju (Szporluk, 1997: 103-104).

Već godinu dana ranije, odnosno 1863. godine donesena je Valuvljeva okružnica koja je uvela restrikcije korištenja ukrajinskog jezika, upravo zbog opasnosti koji je ukrajinski pokret mogao imati za jedinstvo ruske nacije. Pri tome, ruska nacija sastojala se od Velikih i Malih Rusa te Bjelorusa koji su bili ujedinjeni u jednu naciju zajedničkom kulturom i politikom. Ovakav odnos prema ukrajinskom pokretu utemeljio je stav prema ukrajinskom nacionalizmu koji se održao mnoga desetljeća. Općenito, bio je viđen kao rezultat stranih pokušaja da se naštetiti ruskoj naciji. Imperija je donijela dodatne restrikcije 1876. godine kada je ograničila upotrebu ukrajinskog jezika u pisanom obliku te izvedbama ukrajinskih predstava i pjesama (Szporluk, 1997: 105-106).

Odnos Rusije i Ukrajine u periodu Imperije označio je i odnose u vrijeme SSSR-a, ali i suvremene odnose između dva naroda. S obzirom na to da su Rusi dominirali nad Ukrajinacima kao narodom i kao agentima Imperije, nastao je hijerarhijski odnos između Rusa i Ukrajinaca. Pritom se Ruse percipira kao vladare i obrazovane građane dok su Ukrajinci neobrazovani seljaci i podanici. Ovakav odnos može se vidjeti i danas kada Veliki Rusi i dalje ne prihvaćaju neovisnost Malih Rusa te ih ne shvaćaju kao jednake partnere. Rusima je teško prihvatiti neovisnost Ukrajine između ostalog zbog imperijalne ostavštine koja je Rusima, ruskom jeziku, kulturi i vrijednostima dala poseban značaj. Ukrajinci koji su živjeli pod ovakvim ruskim utjecajem također imaju podijeljene osjećaje prema neovisnosti Ukrajine s obzirom na to da postavljanje granice između dvije države razdvaja obitelji i kulture. Ovakav sentiment Ukrajinaca koji su živjeli pod ruskim utjecajem utječe i na razdvajanje osobne povijesti i identiteta pojedinih Ukrajinaca vezanih uz Rusiju. S druge strane, Ukrajinci koji ne osjećaju

takvu povezanost s Rusijom pokazuju određeni strah prema Rusiji, odnosno strah da bi ona ponovno mogla pokušati integrirati Ukrajinu u zajedničku državu pod ruskom dominacijom. Keppeler smatra kako se ovakav odnos između dviju nacija neće promijeniti dok Rusi ne budu spremni priznati Ukrajince kao jednake (Keppeler, 2003: 47-48).

U sastavu SSSR-a Ukrajina je imala status autonomne republike. U svrhu boljeg uvida u rusko-ukrajinske odnose, treba uzeti u obzir tri ukrajinske regije. Prva jest istočna Ukrajina, odnosno Donjeck-Dnjepar regija koja je sadržavala industrijska središta Ukrajine, što uključuje ona u Donbasu, to jest Donjecku i Luhansku. Ova regija najviše je okarakterizirana ruskom dominacijom, primarno u industrijaliziranim i urbaniziranim dijelovima. Ruska populacija također je ondje rasla brže od ukrajinske. Štoviše, od 1959. u istočnoj Ukrajini značajno je narastao broj Ukrajinaca kojima je materinji jezik ruski. Stoga, može se zaključiti da je većina populacije u Donbasu govorila ruskim jezikom već u 1970. (Szporluk, 2000: 50-52).

Druga je regija jugozapadna koja se sastoji od trinaest oblasti Ukrajinske SSR. Ova regija povijesno je bila pod najjačim zapadnim utjecajem te veliki dijelovi regije nisu bili dio Ruske Imperije, već su postali dio SSSR-a nakon Drugog svjetskog rata. Ruska migracija u ovu regiju bila je relativno niska te je 1970. 87.81 % stanovništva bilo ukrajinsko. Treća regija jest ona južna koja se sastojala od četiri oblasti, odnosno Krima, Hersona, Odese i Mikolaiva. Ondje također dolazi do značajnog porasta ruske populacije, no, nakon 1959., i do ukrajinske imigracije na Krim. Ukrajinski udio u populaciji na Krimu došao je do 26.5 %, dok je ruski bio 67.3 %. Općenito, za vrijeme SSSR-a povećao se broj ruske populacije u čitavoj Ukrajini, kao i broj ukrajinskog stanovništva koje je govorilo ruski kao materinji jezik (Szporluk, 2000: 52-56).

Neki autori smatraju da su pokušavali učiniti sve sovjetske građane Rusima upravo preko jezika. Općenito, ruski jezik bio je dominantan u gotovo svim područjima života za vrijeme SSSR-a. Jedan od primjera jest činjenica da je znanje ruskog jezika pružalo bolje prilike za zaposlenje. Naime, za rusofono stanovništvo postojala je mogućnost zaposlenja u čitavom SSSR-u bez potrebe učenja lokalnog jezika, dok je lokalno stanovništvo bilo upućeno na učenje ruskog jezika kako bi se mogli zaposliti u vlastitoj sovjetskoj republici. Povezano s time, često su takvi poslovi bili dani Rusima koji su preseljeni u druge sovjetske republike putem administracije (Szporluk, 2000: 57-58). Ovakva dominacija ruskog jezika može se povezati s razvojem ruske države od Ruske Imperije, kada je uključivanje milijuna katolika, unijata i

Židova postavilo pitanje jesu li ti novi stanovnici *rossiyane*, iako nisu *russkiye*². S obzirom na to, moglo bi se reći kako se ideja stvaranja *rossiyane* stanovništva nastavila u SSSR-u kroz širenje ruskog jezika u sva ključna područja života.

U političkom životu ruska dominacija bila je posebno istaknuta te su uz pomoć „rusificiranih“ lokalnih vođa vodili SSSR. Također, gotovo svi generalni sekretari Centralnog komiteta Komunističke partije SSSR-a bili su etnički Rusi (Szporluk, 2000: 71-72). Kada se govori o centralnim komitetima komunističkih partija saveznih republika, drugi sekretar također je uvijek bio etnički Rus. Ovime se nastavlja hijerarhijski odnos kakav je postojao i za vrijeme Ruske Imperije. Ipak, treba istaknuti da je Putin 2022. godine u velikoj mjeri kritizirao djelovanje sovjetskih vođa. Štoviše, Putin je izjavio kako je ukrajinski teritorij uvijek bio Rusija te je Lenjin nakon revolucije 1917. razdvojio rusku zemlju te stvorio umjetnu ukrajinsku državu koja nikada nije trebala postojati (Andrejsons, 2022).

Postoji ključna razlika između odnosa Rusije i Ukrajine naspram odnosa Rusije i drugih republika SSSR-a. Ona je u dugoj zajedničkoj povijesti što ponovno postulira mišljenje da se radi o istoj naciji, koje ima srž u Kijevskoj Rusi. Na taj način su bili viđeni i od strane drugih država s obzirom na to da je ruski jezik bio dominantno sredstvo komunikacije, posebno u znanosti i tehnologiji. Ukrajinska kultura bila je ograničena na književnost i humanističke znanosti (Szporluk, 2000, 72-74).

Što se tiče prvobitnog perioda nakon što je Ukrajina proglasila neovisnost 24. kolovoza 1991., on je bio okarakteriziran s dva ključna konflikta. Prvi se tiče pitanja Krima i Donbasa. Postojala je značajna zabrinutost u Rusiji po pitanju Rusa i rusofonog stanovništva u drugim sovjetskim državama, pri čemu su neki ruski političari smatrali kako Ukrajina uopće nije legitimni entitet, a tenzije su dostigle najvišu točku kada se u ruskim novinama počelo raspravljati i o preventivnom nuklearnom napadu (Solchanyk, 1996: 25-27).

Drugo ključno pitanje povezano je s prvim, specifično s Krimom, a to je pitanje Sevastopolja kao glavne baze sovjetske Crnomorske flote koja je za vrijeme SSSR-a imala specifičan administrativni status. Samo pitanje Krima bilo je oblikovano s više faktora. Prije svega, Krim je bio dio Sovjetske Republike Rusije do 1954. kada ga je Predsjedništvo Vrhovnog sovjeta SSSR-a prenijelo Ukrajini. Rusija je za vrijeme 1990-ih nastojala osporiti ovu odluku kao ilegalnu jer ju je donijelo totalitarno vodstvo. Drugi specifičan faktor jest da je Krim bio jedina

² Razlika između *rossiyane* i *russkiye* jest u tome da se *russkiye* smatraju etničkim Rusima, dok su *rossiyane* svi državljani ruske države.

administrativna regija Ukrajine u kojoj su većinu činili etnički Rusi. Prema popisu stanovništva iz 1989., Rusi su činili 67 % populacije, a Ukrajinci tek 25,8 %. Pored toga, još veći broj stanovništva smatrao je ruski svojim materinjim jezikom, uključujući 47.4 % Ukrajinaca. Kao najbitniji segment pitanja Krima i Sevastopolja može se navesti činjenica da je kao glavna luka imao značajni utjecaj na vojnu i geostratešku dimenziju ruskih politika za ovu regiju (Solchanyk, 1996: 34-35).

Sam Sevastopolj je od 1948. imao status administrativne i ekonomske republike te su s obzirom na to ruski zakonodavci tvrdili kako sam grad nikada nije prenesen Ukrajini. Nakon više neuspješnih pregovora tijekom 1990-ih, 1997. je postignut dogovor u Kijevu pod nazivom Pakt o prijateljstvu, kooperaciji i partnerstvu između Ukrajine i Ruske Federacije kojim je određeno da će Rusija iznajmljivati Sevastopolj od Ukrajinske vlade na period od deset godina (UN, 2014: 147-156).

Kada se govori o odnosima Ukrajine i Rusije prije 2000. godine, bitno je za istaknuti i osnivanje Saveza nezavisnih država (SND). SND je bio vrlo različito prihvaćen na ruskoj i ukrajinskoj strani. S jedne strane, Rusija je težila većoj integraciji unutar SND-a te je postojalo nezadovoljstvo stupnjem političke, ekonomske i vojne integracije među državama. S druge strane, Kravčuk je u Ukrajini doživljavao kritike parlamentarne opozicije koja je smatrala da je članstvo u SND-u prijetnja neovisnosti Ukrajine. Ipak, ukrajinski parlament ratificirao je sporazum 10. prosinca 1991., no on je za Ukrajinu u najvećoj mjeri predstavljao miran put za neovisnost države te tranzicijsko tijelo, što je vidljivo u odluci Kijeva da se ne uključuje u inicijative SND-a za većom integracijom u političkoj, vojnoj i sigurnosnoj sferi (Solchanyk, 1996: 28).

Važno je za istaknuti da je SND ostao vrlo bitan segment ruske vanjske politike prema državama postsovjetskog prostora sve do danas. Rusija je težila osnaživanju SND-a te učvršćivanju svoje liderske pozicije. Ovakve težnje su vidljive u dokumentu Jevgenija Ambartsumova koji je predlagao „rusku Monroe doktrinu“ za SND. Prema njoj, Rusija kao država nasljednica SSSR-a je trebala imati vanjsku politiku utemeljenu na doktrini koja shvaća cijeli geopolitički prostor bivšeg Saveza kao sferu svojih vitalnih interesa te treba osigurati priznavanje ruskih posebnih interesa u ovom prostoru od svjetske zajednice. Nakon parlamentarnih izbora 1993., ruski stav o SND-u je dodatno očvrsnuo. Ruska vanjska politika definirala je svijet u terminima bliskog susjedstva kojeg su činile bivše sovjetske republike te uistinu strane države. Štoviše, Zatulin koji je vodio Vijeće SND-a je definirao ruske politike

prema SND-u kao dio ruskih unutarnjih poslova te se smatralo da većina sovjetskih republika moraju postati ruske satelitske države ili izumrijeti. Ovakvo razmatranje je bilo posebno istaknuto po pitanju Ukrajine, odnosno za Zatulina je priznavanje Ukrajine bilo priznavanje povijesno nepostojećih granica povijesno nepostojeće države (Solchanyk, 1996: 29-30).

3. Vanjska politika Ruske Federacije prema Ukrajini od 2000. do ukrajinske krize 2014.

Na posljednji dan 1999. godine, Jeljcin je objavio da se povlači kao predsjednik te Vladimir Putin kao relativno novi akter u ruskom političkom prostoru postaje predsjednik Ruske Federacije. Već 10. siječnja 2000. Putin je predsjedničkim dekretom odobrio Koncept nacionalne sigurnosti Ruske Federacije. Kao faktore koji oblikuju glavne prijetnje u međunarodnoj sferi su, među ostalima, istaknuti ojačavanje vojno-političkih blokova i saveza, posebice ekspanzija NATO-a na istok te mogućnost pojave stranih vojnih baza i gomilanja vojske u blizini ruskih granica. Nadalje, istaknuti su i slabljenje integracijskih procesa u SND-u te nastanak i eskalacija konflikta blizu granica Ruske Federacija, ali i granica država članica SND-a. U daljnjem tekstu Koncepta se posebno ističe opasnost od NATO-ovog korištenja vojne sile izvan zone svoje odgovornosti i bez odobrenja Vijeća sigurnosti UN-a zbog potencijalne destabilizacije strateške situacije u svijetu. Nadalje, istaknuto je kako glavni ciljevi ruske vanjske politike trebaju uključivati zaštitu ruskih građanina u inozemstvu i ojačavanje odnosa s državama članicama SND-a (MVPRF, 2000).

Drugi ključni dokument po pitanju vanjske politike za vrijeme prvog Putinovog mandata jest Koncept vanjske politike Ruske Federacije kojeg je Putin donio 28. lipnja 2000. Već u prvim općim principima se ističe stvaranje dobrosusjedskih odnosa uz ruske granice kako bi se eliminirali postojeći te spriječili potencijalni izvori tenzija i konflikata u regijama oko Ruske Federacije. Nadalje, istaknuto je i održavanje prava i interesa ruskih građana u inozemstvu. Čitav četvrti članak bavi se regionalnim prioritetima, pri čemu je kao prioritetno područje naglašeno osiguravanje sukladnosti multilateralne i bilateralne suradnje s državama članicama SND-a. Treba istaknuti kako se u istom članku ponovno spominje kako se NATO-ve tadašnje političke i vojne smjernice ne slažu sa sigurnosnim interesima Ruske Federacije te im povremeno čak i direktno proturječe. Također se ističe kako Rusija zadržava negativan stav prema širenju NATO-a (Nuke.fas.org, 2000).

Ruski stav o NATO-u je vidljiv i iz Putinovog govora na sigurnosnoj konferenciji u Münchenu 10. veljače 2007. Putin je tada izjavio kako je očito da ekspanzija NATO-a nije povezana s

modernizacijom Saveza ili osiguranjem sigurnosti u Europi već upravo suprotno, predstavlja provokaciju koja smanjuje uzajamno povjerenje. Nadalje, postavio je pitanje prema kome je takva ekspanzija usmjerena te što se dogodilo sa sigurnosnim garancijama koje je Zapad obećao nakon disolucije Varšavskog pakta. Pri tome, pozvao se na govor Generalnog sekretara NATO-a Woernera u Bruxellesu u svibnju 1990. koji je izjavio da neće staviti NATO-vu vojsku izvan njemačkog teritorija što daje SSSR-u sigurnosne garancije. Štoviše, Putin je ekspanziju NATO-a izjednačio sa stvaranjem novih zidova između Rusije i njenih europskih susjeda što posljedično stvara značajne podjele na europskom kontinentu (Putin, 2007).

Rusija se okrenula SND regiji te je smatrala postsovjetski prostor svojom sferom interesa. Kremlj je reagirao vrlo negativno kada je George Bush ml. podržao mogućnost ulaska Gruzije i Ukrajine u NATO u travnju 2008. (CIDOB, 2010: 224-226). Već dan kasnije, Putin je ponovio upozorenje da će Rusija smatrati bilo kakvo širenje NATO-a na svoje granice kao direktnu prijetnju (Dawar, 2008). Naime, već u veljači iste godine Putin je upozorio NATO da bi Rusija mogla usmjeriti svoje rakete prema Ukrajini ukoliko se odluči pridružiti NATO-u budući da bi to značilo mogućnost postavljanja američkih raketnih štitova u susjednoj državi. S druge strane, nedugo prije toga je postignut dogovor između dviju država o isplati duga za plin koji je tada za Ukrajinu prema Rusiji i azijskim državama iznosio 1.5 bilijuna dolara (Rosalind, 2008).

Dvije glavne točke konflikta između Ukrajine i Rusije bile su ruski tranzit plina u Europu te ruska pomorska prisutnost na Krimu. Naime, ukrajinska vlada nije bila spreman obnoviti ugovor o najmu Sevastopolja koji je trebao završiti 2017., a za Rusiju je ta luka bila među ključnim strateškim prioritetima. Što se tiče tranzita plina, ekonomske politike koje je Kremlj provodio prema Ukrajini će biti detaljnije razjašnjene u četvrtom dijelu ovog rada, odnosno utjecaju Ruske Federacije u ukrajinskoj politici. Rusija je u velikoj mjeri koristila ekonomske mjere, specifično cijenu plina, kako bi utjecala na političku situaciju u Ukrajini, njene izbore te same politike (CIDOB, 2010: 226).

Početak 2008. godine na predsjedničkim izborima u Rusiji pobjeđuje Dmitrij Medvjedev te nasljeđuje Putina nakon dva uzastopna mandata. Već u srpnju iste godine je donio novi Koncept vanjske politike Ruske Federacije. Prema njemu, razvoj bilateralne i multilateralne kooperacije s državama članica SND-a ostaju prioritetno područje ruske vanjske politike. U ovom periodu dolazi i do konfliktnijeg stava prema NATO-u. Rusija polazi od realističnog razmatranja uloge NATO-a te smatra da je ključno stvoriti Vijeće Rusije i NATO-a koje bi osiguralo predvidljivost i stabilnost u euroatlantskoj regiji. Nadalje, prema Konceptu, Rusija

će graditi svoj odnos s NATO-om uzimajući u obzir stupanj u kojem je NATO spreman na jednako partnerstvo, usklađenost s principima i standardima međunarodnog prava, implementaciju obaveza od strane svih država članica u smislu da ne nastoje osigurati svoju sigurnost na štetu Rusije te suzdržavanje od vojnih akcija. Koncept također eksplicitno određuje da Rusija ima negativan stav prema ekspanziji NATO-a po pitanju Ukrajine i Gruzije, kao i približavanja NATO-ve vojne infrastrukture bliže ruskim granicama što krši princip jednake sigurnosti te stvara nove podjele u Europi. Navedeno posljedično negativno djeluje na efektivnost zajedničkog rada u odgovorima na stvarne suvremene izazove (Predsjednik Rusije, 2008).

Drugi bitni dokument je Medvjedev donio u svibnju 2009. godine predsjedničkim dekretom. Radi se o Strategiji nacionalne sigurnosti Ruske Federacije do 2020. U njoj je istaknuto kako Rusija smatra tadašnju globalnu i regionalnu arhitekturu koja je usmjerena prema NATO-u neadekvatnom te kako takva priroda legalnih instrumenata i mehanizama predstavlja prijetnju međunarodnoj sigurnosti. Za zaštitu svojih nacionalnih interesa, Rusija će nastaviti djelovati u okviru međunarodnog prava te u skladu s racionalnom i pragmatičnom vanjskom politikom koja isključuje konfrontaciju. Nadalje, ključni čimbenik koji utječe na odnose s NATO ostaje činjenica da se Savez namjerava proširiti prema ruskim granicama. Uz to, Rusija smatra da se pokušava NATO-u dati globalne funkcije koje su protivne međunarodnom pravu, što je neprihvatljivo (VRFKT, 2009).

U svrhu diskreditiranja ulaska Ukrajine u NATO, Rusija je koristila normativne veze između demokracije i sigurnosti. Tako se ističe kako Ukrajina ne bi trebala pristupiti NATO-u jer je većina Ukrajinaca protiv članstva. Štoviše, Dmitrij Rogozin, tadašnji ruski predstavnik u NATO-u, je izjavio da nije vjerojatno da će Ukrajina moći zadržati svoje sadašnje granice ukoliko se pridruži Savezu (CIDOB, 2010: 227-228). „Rat oko plina“ koji se rasplamsao 2009. godine u kojem je Rusija zauzela vrlo čvrsti pristup može se razmatrati u smislu pokušaja Kremlja da destabilizira Ukrajinu, ojača politički sukob u državi te diskreditira Ukrajinu u očima Zapada te specifično NATO-a (Shvetsova, 2009: 32).

Usprkos promjeni vlasti koja je uslijedila nakon Putinovog drugog mandata, ne može se reći da promjene vanjske politike uvelike prate promjenu vlasti. Trenin tvrdi kako iako je Medvjedev bio kreator vanjske politike, ona je u svojoj srži ostala Putinova (Trenin, 2013). Putin donosi novi Koncept vanjske politike Ruske Federacije već u veljači 2013. godine. Koncept odražava promjene nastale ekonomskom krizom 2008., ističući da se smanjuje

moćnost Zapada da dominira svjetskom ekonomijom i politikom. Također, ruska vanjska politika se općenito smatra transparentnom, predvidljivom i pragmatičnom te Rusija prihvaća svoju posebnu odgovornost za održavanje sigurnosti u svijetu na globalnoj i regionalnoj razini. Stav prema NATO-u i SAD-u ostaje u potpunosti nepromijenjen u odnosu na prethodni Koncept kojeg je donio Medvjedev. Ukrajina je eksplicitno istaknuta u Konceptu, pri čemu se ističe kako će Rusija u skladu sa svojim regionalnim prioritetima razvijati odnose s Ukrajinom kao prioritetnim partnerom unutar SND-a te će nastojati ojačati njenu participaciju u daljnjim integracijskim procesima (VRFUK, 2013).

Općenito, može se zaključiti kako je u periodu od Putinovog dolaska na vlast do ukrajinske krize ruska vanjska politika prema Rusiji bila značajno određena stavom prema NATO-u. Pritom, politika prema NATO-u postaje konfliktnija u smislu da se u svakom narednom dokumentu više ističe negativnost prema širenju NATO-a na ruske granice, kao i općeniti strah od djelovanja NATO-a u međunarodnoj sferi. Također, nakon što je Ukrajina pozvana da se pridruži NATO-u, ona se i eksplicitno navodi u Konceptu iz 2008. te dolazi do prijetnji teritorijalnom integritetu Ukrajine ukoliko se odluči na taj korak. Ovakva vanjska politika je u skladu s idejama realizma, odnosno odražava ideju da je prioritet vanjske politike sigurnost države. Ipak, vanjska politika prema Ukrajini u ovom periodu je ostala u najvećoj mjeri utemeljena na mekoj moći te ekonomskim mjerama s ciljem utjecaja na ukrajinsku orijentaciju na međunarodnoj razini, iako je uključivala i prijetnje ukoliko dođe do daljnjeg zbližavanja s NATO.

U Putinovom trećem mandatu dolazi do značajne eskalacije odnosa između Ukrajine i Rusije. Naime, u studenom 2013. izbili su masovni prosvjedi kao rezultat odluke tadašnjeg predsjednika Janukoviča da neće nastaviti sa sporazumima o udruživanju te trgovini s EU. Štoviše, nakon sastanka s Putinom, Janukovič je 9. studenog objavio da će umjesto toga produbiti veze s Rusijom. Rusija je ponudila zajmove s niskom kamatnom stopom te smanjenje cijene plina. Ovakva Janukovičeva odluka rezultirala je masovnim prosvjedima protiv vlade na trgu Majdan u Kijevu koji su se nastavili narednih tri mjeseca te su nazvane Euromajdan (Britannica, 2022b).

Janukovič je pokušao suzbiti prosvjede potpisivanjem više zakona koji su ograničavali pravo na prosvjed što je rezultiralo s nekoliko sukoba između policije i prosvjednika narednih mjeseci. Ipak, prosvjednici nisu bili zaustavljeni te su u gradovima zapadne Ukrajine Lvivu i Ivano-Frankivsku prosvjednici zauzeli zgrade vlade. Nadalje, EU je prijetila sankcijama

Ukrajini ukoliko Janukovič ne poduzme mjere za smanjivanje nasilja. Situacija je eskalirala 20. veljače nakon što je propalo predloženo primirje te su policija i sigurnosne snage počele pucati po prosvjednicima na Majdanu. Već 21. veljače posredništvom EU postignut je dogovor između opozicije i Janukoviča kojim se odredilo da će se održati izvanredni izbori te stvoriti privremena vlada (Britannica, 2022b). Ipak, prosvjednici s Majdana su odbili ovakav dogovor te je Janukovič istog dana pobjegao u Rusiju (Baunov i dr, 2015). Nakon njegovog odlaska vršitelj dužnosti predsjednika postao je Oleksandr Turčinov što je Janukovič označio kao *coup d'etat* (Britannica, 2022b).

Kao reakciju na micanje ukrajinskog predsjednika, Ruska Federacija je nedugo nakon 22. veljače anektirala Krim. S obzirom na to da je Janukovič bio demokratski izabran predsjednik koji je bio proruski orijentiran, Putin je smatrao da je micanje s vlasti bilo ilegalno te predstavljalo potencijalnu opasnost da će se Ukrajina pretvoriti u zapadnu bazu što predstavlja direktnu prijetnju ruskoj sigurnosti. Nadalje, Putin je stavio visok pritisak na novu ukrajinsku vladu s ciljem obeshrabrivanja priklanjanja Zapadu. S ovim ciljem je podržao proruske separatiste u istočnoj Ukrajini (Mearsheimer, 2014: 1-3). Radi se o regiji Donbas, gdje su proruski separatisti uz značajnu diplomatsku pomoć te naoružanje iz Rusije proglasili tzv. Narodnu Republiku Donjeck (NRD) i Narodnu Republiku Luhansk (NRL). Štoviše, Rusija je nagomilala svoju vojsku na granici s Ukrajinom te je Putin najavio kako su spremni na ulazak ukoliko vlada pokuša suzbiti separatiste. Putin je također povisio cijenu prirodnog plina za Ukrajinu te je tražio isplatu za prethodne izvoze (Mearsheimer, 2014: 3). Na ovaj način, Putin je osigurao nemogućnost ulaska u zapadne saveze za Ukrajinu s obzirom da ona nije imala teritorijalnu cjelovitost te je istovremeno stvorio ekonomski pritisak na vladu koju je smatrao opasnom za ruske nacionalne interese i sigurnost.

4. Vanjska politika Ruske Federacije prema Ukrajini nakon 2014. godine

Kada se sagledava ruska vanjska politika prema Ukrajini nakon 2014. godine treba uzeti u obzir da ukrajinska kriza ostaje njen glavni čimbenik. Usprkos tome što je Putin objavio da će završiti vojne vježbe i povući vojne snage s granice s Ukrajinom 4. travnja 2014., izjavio je kako je spreman koristiti silu kao zadnje sredstvo. S druge strane, s Krima nisu povučene vojne snage te je Kremlj objavio kako one ondje djeluju u svrhu samoobrane te nisu pod vodstvom Kremlja. Već 16. ožujka 2014. održan je referendum na Krimu u kojem je nadmoćna većina izabrala

pripojenje Rusiji, što je Putin ozakonio 21. ožujka usprkos sankcijama koje su uvele zapadne države (Walker, 2022: 13).

U rujnu 2014. ukrajinska vlada i proruski separatisti potpisali su primirje u Minsku, odnosno Minsk I sporazum nakon pet mjeseci borbi, no primirje je propalo već u sljedećih nekoliko dana (Walker, 2012: 15). Već u veljači naredne godine je potpisan Minsk II sporazum nakon dugotrajnih pregovora između Putina, Porošenka, Hollandea i Merkel (Walker, 2012: 21). Ipak, usprkos potpisanim sporazumima i mnogih drugih pokušaja uspostavljanja primirja i rješavanja konflikta, sukob u Donbas regiji se nastavio te postao jedan od zamrznutih sukoba na području postsovjetskog prostora sve do početka ratnog sukoba 24. veljače 2022. godine. Bitno je istaknuti da je kao rezultat sukoba došlo do značajnog primicanja Ukrajine NATO-u. U lipnju 2016. godine NATO i Ukrajina su potpisali Sveobuhvatni paket pomoći, a 2017. je ukrajinski parlament izglasao da će članstvo u NATO-u ponovno postati strateški cilj vanjske politike. Do daljnjeg razvoja odnosa dolazi 12. lipnja 2020. kad je Ukrajina dobila status NATO partner države. Iste godine u rujnu predsjednik Zelenski je odobrio novu Strategiju nacionalne sigurnosti koja je uključivala cilj ulaska u NATO (Walker, 2022: 15-16).

S druge strane, Putin je 30. studenog 2016. odobrio novi Koncept vanjske politike Ruske Federacije koji uključuje određene promjene u odnosu na prethodne. Kao prvo, uključuje da je meka moć uz tradicionalne metode diplomacije postala integralni dio nastojanja za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva. Pri tome, istaknuti su civilno društvo kao i različite metode i tehnologije, od informacija i komunikacija do humanitarnih i drugih tipova (VRFUK, 2016). Istaknuti čimbenici su konzistentni sa stvarnim korištenjem meke moći pri čemu se primjer može vidjeti u Ukrajini, posebice po pitanju korištenja informacijskih tehnologija i masovnih medija u promicanju vlastitih ciljeva, što je podobnije razrađeno u sljedećem dijelu rada.

Novi Koncept ističe kako sila postaje sve važniji faktor u međunarodnim odnosima usred eskalacije političkih, socijalnih i ekonomskih kontradikcija te rastuće nesigurnosti u globalnom političkom sustavu i ekonomiji zbog čega će Rusija početi razvijati i širiti svoje vojne sposobnosti. Ističe se kako je globalni rat malo vjerojatan, no moguće je da će Rusija biti uvučena u regionalni konflikt. Nadalje, eksplicitno se spominje da je Rusija zainteresirana za razvoj ekonomskih, političkih, kulturnih i duhovnih veza s Ukrajinom u svim područjima na temelju uzajamnog poštovanja te privrženosti stvaranja partnerskih odnosa u okviru ruskih nacionalnih interesa. Nadalje, Rusija je spremna poduzeti sve mjere da pomogne političkom i

diplomatskom smirivanju unutarnjeg konflikta u Ukrajini uz kooperaciju sa svim zainteresiranim državama i međunarodnim agencijama (VRFUK, 2016).

U Konceptu je odnos s NATO-om ostao u velikoj mjeri isti, no s nekoliko značajnih dodataka. Prvobitno, ističe se obaveza vojnog sadržavanja prema Temeljnem aktu o međusobnim odnosima, kooperaciji i sigurnosti između Ruske Federacije i NATO-a koji je potpisan 27. svibnja 1997. Nadalje, ponovno se ističe da Ruska Federacija ima negativan stav prema NATO-voj ekspanziji, no dodana je i stavka da je negativan stav usmjeren i prema približavanju vojne infrastrukture NATO-a ruskim granicama kao i rastuće vojne aktivnosti u regijama susjednim Rusiji. Rusija ovakvo djelovanje NATO-a vidi kao kršenje principa jednakosti i nedjeljive sigurnosti te dovodi do produblivanja linija u Europi te nastanka novih podjela (VRFUK, 2016). Općenito, može se reći kako promjene donesene novim Konceptom odražavaju situaciju u Ukrajini kroz istovremeno stvaranje negativnijeg stava prema NATO-u te ideji ponovnog približavanja Ukrajine Rusiji. Također, Rusija je smatrala sukob u Ukrajini unutarnjim problemom Ukrajine te na taj način nastojala maknuti vlastitu odgovornost za situaciju u Donbasu. Ipak, postoje značajni dokazi da je Rusija barem opskrbljivala separatističke snage sa vojnom opremom te potencijalno i trupama (Walker, 2022: 20).

U travnju 2019. godini na predsjedničku funkciju dolazi Volodimir Zelenski s obećanjem kako će završiti konflikt na istoku države. Do prve značajnije krize između Rusije i Ukrajine dolazi u travnju 2021. kada je Rusija najavila početak masovnih vojnih vježbi na granici s Ukrajinom što je rezultiralo pojačanim tenzijama. Prema informacijama dobivenih od Kijeva, Rusija je tada imala oko 110 000 vojnika na granici s Ukrajinom, a Ukrajina je istovremeno održala vojne vježbe. Nakon više tjedana tenzija, ruski ministar obrane Sergej Šoigu je objavio da će Rusija povući svoje trupe do 1. svibnja što je privremeno smirilo tenzije (Walker, 2022: 25-26).

Kada se govori o motivacijama Kremlja za podizanjem tenzija u travnju 2021., općenito se može smatrati da se radilo o pokazivanju ruske snage i stvaranju određenog straha u Ukrajini i Zapadu. Do ovakvog zaključka se može doći na temelju toga što Rusija nije nastojala zadržati element iznenađenja kao što je učinila 2014. već je širila snimke vlastite vojske na granicama (Shuster, 2021). Nadalje, kao razloge za počinjanje ovih vojnih vježbi mogu se istaknuti defanzivni odgovor na vojne vježbe NATO-a u Europi 2021. što je istaknuo ministar Šoigu, prevencija potencijalne ofenzivne akcije u Donbasu te odgovor na kretanja ukrajinske vojske koju je Rusija percipirala kao prijetnju te strah od Ukrajinaca potaknut događajima u Gorskom

Karabahu iste godine. Što se tiče NATO-vih vježbi, Ukrajina nije bila jedna od sudionica što u velikoj mjeri čini takav razlog malo vjerojatnim. Također, periodična kretanja ukrajinske vojske su bila uobičajena od 2014. te se čini da je postojala vrlo mala vjerojatnost da je Ukrajina bila spremna na ofenzivnu akciju s obzirom na to da su joj nedostajali ključni vojni sustavi potrebni za započinjanje takve akcije (Bielieskov, 2021: 5-6).

Kao vjerojatniji razlog za započinjanje tenzija u travnju pokazuje se dolazak Bidena na mjesto predsjednika u Americi koji je tijekom kampanje isticao da će učiniti Ukrajinu jednom od glavnih pitanja vanjske politike te povećati vojnu pomoć koju je SAD pružala Ukrajini. Drugim potencijalnim povodom za vojne vježbe može se istaknuti sprječavanje širenja NATO-a u Ukrajinu, odnosno ukazivanje članicama NATO-a da bi napredak u smjeru ukrajinskog članstva u NATO-u sa sobom donio značajne rizike (Bielieskov, 2021: 6). Nadalje, Rusija je upozorila SAD kako će daljnja podrška Ukrajini dovesti do širenja rata. Kao odgovor, Biden je iskazao svoju potporu Ukrajini koja uključuje dodatnu vojnu pomoć, a njegova administracija je tražila i od europskih saveznika istu reakciju. Zelenski je bio donekle nezadovoljan podrškom te je tražio NATO da pruži Ukrajini čišći put u članstvo te da poveća svoju prisutnost na Crnom moru (Shuster, 2021).

U određenoj mjeri, tenzije iz travnja 2021. su predstavljale propagandu koliko i vojnu strategiju. Naime, ukrajinski potpukovnik Noskov je smatrao da je cilj tenzija da Ukrajina napadne same ruske trupe, što bi omogućilo Kremlju da tvrdi da Ukrajina djeluje protiv Rusije uz pomoć NATO-a. Nadalje, postojao je sentiment u Ukrajini da je cilj Kremlja da SAD i NATO zauzmu poziciju neutralnosti u odnosu na Ukrajinu i Rusiju s obzirom na to da bi se napad u tom slučaju vodio sa obje strane (Shuster, 2021).

Ovakvo razmatranja spomenutih tenzija je konzistentno s dotadašnjim naporima ruske vanjske politike da spriječi širenje NATO-a na istok Europe. Ipak, došlo je do svojevrstne transformacije vanjske politike. Naime, prije početka ukrajinske krize, ruska vanjska politika bila je fokusirana uglavnom na pregovaranje i upozoravanje Zapada na posljedice širenja NATO-a u smislu narušavanja globalne i ruske sigurnosti. U samoj krizi te nakon krize očito je kako se Rusija okrenula agresivnijoj vanjskoj politici koja uključuje korištenje vojne sile za postizanje svog cilja te u svom temelju ima stvaranje straha u Ukrajini od potencijalnog napada. Ovakva politika je dodatno potaknuta pozamašnom pomoći NATO-a Ukrajini te približavanjem Ukrajine Savezu.

Usprkos smirivanju tenzija, već u studenom iste godine dolazi do nove eskalacije te Rusija ponovno okuplja svoju vojsku na ukrajinskim granicama. Kao reakciju na ovakvu eskalaciju, Biden početkom prosinca upozorava Rusiju na oštre ekonomske sankcije sa Zapada ukoliko dođe do napada na Ukrajinu (Aljazeera.com, 2022a). Rusija je na prijetnje iz SAD-a odgovorila s nacrtom sigurnosnog pakta kojim bi NATO odbio članstvo Ukrajini i drugim državama postsovjetskog prostora te povukao svoje trupe i oružje iz središnje i istočne Europe. Nadalje, dokument je tražio zabranu slanja američkih i ruskih brodove te zrakoplovstva u područja gdje mogu napasti teritorij druge države, kao i vojnih vježbi NATO-a blizu ruskih granica. Nadalje, Kremlj je objavio kako su odnosi Rusije s NATO i SAD-om dostigli vrlo opasnu točku jer premještanje snaga Saveza te vojne vježbe blizu ruskih granica predstavljaju neprihvatljivu prijetnju sigurnosti Rusije (Aljazeera, 2022b).

Kremlj je tražio da se odmah započnu razgovori o njihovim prijedlozima u Ženevi. Jens Stoltenberg, generalni sekretar NATO-a, je odgovorio da NATO države traže da Rusija poduzme korake s ciljem smirivanja tenzija te će potom biti omogućeno razmatranje daljnjih mjera. S druge strane, ukrajinsko ministarstvo vanjskih poslova odgovorilo je na ruske prijedloge ističući ekskluzivno suvereno pravo Ukrajine da odlučuje o vlastitoj vanjskoj politici te da samo NATO može odlučiti o odnosima između Ukrajine i NATO-a, uključujući pitanje članstva Ukrajine (Aljazeera, 2022b). Nadalje, Biden je obećao Ukrajini da će SAD odlučno odgovoriti ukoliko Rusija napadne Ukrajinu. Usprkos nezadovoljstvu NATO-a oko nacrtu, američki i ruski predstavnici su se našli u Ženevi u svrhu postizanja diplomatskog rješenja, no nije postignut dogovor jer su predstavnici Kremlja ustrajali na svojim sigurnosnim uvjetima koje je Washington ocijenio neprihvatljivim. Štoviše, krajem siječnja NATO je stavio svoje snage u stanje pripravnosti te ojačao vojnu prisutnost u Istočnoj Europi (Aljazeera, 2022a).

Washington je dao svoji pisani odgovor na ruske zahtjeve 26. siječnja 2022. pri čemu su oni odbijeni s objašnjenjem da NATO ostaje predan svojoj politici otvorenih vrata za nove članove, no ponudili su pragmatičnu evaluaciju sigurnosnih problema koje Rusija vidi u širenju NATO-a. Ipak, Kremlj je otvoreno nijekao mogućnost invazije na Ukrajinu. Nadalje, 1. veljače 2022. Putin je izjavio da je jasno da se fundamentalne brige Ruske Federacije zanemaruju, referirajući se na predane sigurnosne uvjete. Istovremeno, u narednih nekoliko dana Rusija je provela najveću vojnu vježbu od Hladnog rata koja je uključivala i Bjelorusiju na samoj granici s Ukrajinom. Nakon više neuspješnih pregovora, 12. veljače je Biden u razgovoru s Putinom iskazao svoju zabrinutost oko patnje koja bi bila uzrokovana ratom u Ukrajini te spremnost Zapada da diplomatski riješi krizu, no i spremnost za ostale scenarije (Aljazeera, 2022b).

Dva dana nakon razgovora dvaju predsjednika, ruski veleposlanik u EU je iskazao pravo Rusije da pokrene protunapad ukoliko je potrebna zaštita ruskih građanina koji žive u istočnoj Ukrajini. Nakon neuspješnih pregovora između više strana, Putin je 21. veljače 2022. priznao neovisnost dviju samoproglašanih država NRL i NRD. Potpisani su sporazumi o prijateljstvu, kooperaciji i međusobnoj pomoći između Rusije te vođa dviju država. Ovaj sporazum je Putinu omogućio da pošalje trupe na teritorij NRL-a i NRD-a u svrhu održavanja mira. Konačno, 23. veljače nakon višemjesečnih tenzija, Putin izjavljuje da je Rusija spremna na diplomatska rješenja vezano uz Ukrajinu, no da interesi Rusije ne mogu biti stavljeni na pregovaranje s obzirom na to da se radi o temeljnim interesima građana, odnosno sigurnosti pojedinca. Ipak, usprkos ponovnom pozivu na diplomatsko rješenje, u rano jutro 24. veljače ruske snage su ušle u Ukrajinu s ciljem izvođenja, u riječima Kremlja, specijalne vojne operacije (Walker, 2022: 33-39).

Putin je početak specijalne vojne operacije objasnio s dva temeljna razloga. Prvi jest neuspjeh dogovora s NATO-om oko sigurnosti u Europi te kontinuirano širenje NATO-a prema istoku Europe usprkos tome što je Rusija više puta izrazila svoj protest. Širenje NATO-a je označio ne samo kao prijetnju nacionalnim interesima, već samoj opstojnosti i suverenitetu Ruske Federacije. Drugi navedeni razlog jest genocid u Donbasu. Primarno, Putin je istaknuo da su snage koje su djelovale u Euromajdanu održale vlast kroz prevaru na izborima te odustale od mirnog rješavanja sukoba. Štoviše, Putin je optužio NATO da podržava ekstremno desne nacionaliste i neonaciste kojima je u cilju započeti rat na Krimu, kao što su učinili i u Donbasu. S obzirom na to, Putin je opravdao pokretanje vojne operacije zaštitom stanovništva u Donbasu te zaštitom same Rusije (Fisher, 2022). Ovakvo opravdanje je konzistentno s dotadašnjom vanjskom politikom koja je od samog početka Putinovog mandata isticala imperativ sprječavanja širenja NATO-a na svoje granice, kao i zaštitu ruskog stanovništva u inozemstvu.

Ratni sukob u Ukrajini između Ukrajine i Rusije može se shvaćati kao konačna eskalacija njihovih odnosa od proglašenja neovisnosti Ukrajine do danas, a posebno od 2000. godine kada Putin dolazi na vlast. Naime, u vanjskoj politici Ruske Federacije do 2014. godine vidljiv je neprekidan fokus na sprječavanje širenja NATO-a na istok te posebno u Ukrajinu. Kremlj je percipiranu opasnost za sigurnost Rusije u više navrata pokušavao riješiti diplomatskim putem sa samim NATO-om te Ukrajinom, ali i korištenjem meke moći te nastojanjima da se Ukrajina sama približi Rusiji. Ipak, Euromajdan je označio prekretnicu u odnosima u te je Rusija u velikoj mjeri odustala od svojih dotadašnjih nastojanja i okrenula se agresivnoj vanjskoj politici. Ova vanjska politike uključuje početak ukrajinske krize 2014., aneksiju Krima te

početak sukoba u Donbasu, tenziju na granicama u travnju 2021. i konačno ratni sukob u veljači 2022.

Bitno je za istaknuti da je ruska vanjska politika prema Ukrajini u najvećoj mjeri povezana s odnosom Ukrajine i NATO-a te zapadnih organizacija, pri čemu se može identificirati svojevrсна sigurnosna dilema. Sigurnosna dilema karakterizirana je situacijom u kojoj jedna država povećava svoje obrambene sposobnosti s ciljem postizanja više razine sigurnosti što druga država shvaća kao akt agresije i prijetnju vlastitoj sigurnosti te kao odgovor povećava svoje obrambene sposobnosti što smanjuje ukupnu sigurnost objiju strana. Sam termin je osmislio John Herz te je njime nastojao objasniti utrku u naoružanju između SAD-a i SSSR-a za vrijeme Hladnog rata (Herz, 2003). Situacija u Ukrajini je specifična jer uključuje tri aktera, odnosno Ukrajinu, Rusiju te NATO. Želja Ukrajine da uđe u NATO je u velikoj mjeri povezana sa strahom od invazije iz Rusije što je vidljivo i po znatnim koracima koji su poduzeti u odnosima Ukrajine i NATO-a nakon početka ukrajinske krize. Dakle, Ukrajina ulaskom u NATO želi povećati vlastitu sigurnost. S druge strane, potencijalni ulazak Ukrajine u NATO Rusija doživljava kao akt agresije te smanjenje vlastite sigurnosti zbog čega je Kremlj konzistentno vodio vanjsku politiku s ciljem sprječavanja takvog razvoja događaja. Konačno, okrenuo se samoj invaziji u svrhu obrane vlastite države od potencijalnog širenja NATO-a na vlastite granice što smatra temeljnom prijetnjom vlastitoj sigurnosti. Ovo je jasno vidljivo iz nacrtu za sigurnosne garancije koje je Moskva predala NATO-u odnosno SAD-u, kao i Putinovog govora kojim objašnjava razloge početka rata.

5. Utjecaj Ruske Federacije na ukrajinsku politiku

S obzirom na to da Rusiji održavanje utjecaja nad Ukrajinom predstavlja egzistencijalni imperativ vanjske politike, ona je nastojala utjecati na ukrajinske izbore korištenjem meke moći. Ruska meka moć se u najvećoj mjeri temelji na socio-ekonomskim faktorima, nacionalnim mitovima, religiji, masovnim medijima, mobilizaciji biračkog tijela oko osjetljivih pitanja, jeziku i identitetu. Stoga, Rusija se uvelike oslanja na vlastite nacionalne mitove u stvaranju narativa i projekata koji bi trebali povezati ukrajinsku budućnost s zajedničkom budućnošću drugih postsovjetskih država (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 1-3).

Meka moć se obično temelji na idejama zajedničkog budućeg prosperiteta i uspjeha, no ruska meka moć u Ukrajini se temelji na diskursima zajedničke prošlosti, vrijednosti, kulture i povijesti. Ovakva meka moć u određenoj mjeri ograničava kapacitet Rusije da privlači susjede prema vlastitom socio-ekonomskom modelu. S obzirom na to da se meka moć temelji na

zajedničkoj prošlosti, ukrajinski nacionalizam predstavlja egzistencijalnu prijetnju Rusiji. Po pitanju nacionalnih mitova, oni su vrlo sukobljeni između Rusa i Ukrajinaca. Ukrajinsko poimanje vlastitog naroda kao odvojenog od Rusije se sukobljava sa samim temeljom ruskih vjerovanja o vlastitom podrijetlu i identitetu (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 3). Ovaj sukob se ponovno treba povezati s Kijevskom Rusi koju oba naroda smatraju svojim prvim političkim entitetom. Sama ideja o zajedničkom podrijetlu i identitetu za Ruse potječe upravo iz Kijevske Rusi koja je bila zajednički politički entitet te stoga čini Ukrajince i Ruse istim narodom.

Pored značaja Kijevske Rusi za ruski identitet, bitno je za istaknuti da je Ukrajina i kolijevka ruske pravoslavne crkve. Nadalje, mit zajedničkog podrijetla povezan je s mitom da su ruski jezik i kultura ostavština koju dijele svi Istočni Slaveni. Uz to se može spomenuti i snažni mit o konstantnom inkrementalnom rastu ruske države od Kijevske Rusi, preko Imperijalne Rusije i SSSR-a do danas. Iz ove perspektive, ukrajinska kultura, jezik te nacionalna ideja koji su se razvili u posljednja dva stoljeća izgledaju nevažno za veliki broj Rusa (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 4).

Kao dimenzije meke moći Rusije u Ukrajini Bogomolov i Lytvynenko definiraju kulturu, masovne medije, ruski jezik, Rusku pravoslavnu crkvu te poslovne elite. Pritom, ruska kultura je uglavnom suprotstavljena ukrajinskoj kulturi koju Rusi vide kao ruralnu, parohijalnu i marginalnu. Od Putinovog dolaska na vlast, Rusija je napravila značajne korake u promociji svoje kulture. Ovi koraci pokazuju sinergiju između državnih tijela, poludržavnih organizacija kao što je „Ruski mir“³, televizijskih kompanija te poslova kojima dominira država. Postoje tri cilja ovakvih aktivnosti, odnosno jačanje osjećaja pripadnosti među ruskom dijasporom u Europi i Sjevernoj Americi, jačanje poruke da je ruska kultura neophodna za zapadnu civilizaciju i da razlikovanje između Rusije i Zapada samo šteti Zapadu. Konačno, treći cilj jest stvaranje percepcije da je u kulturnom smislu Rusija nasljednica SSSR-a. Općenito, ruska kulturna diplomacija je usmjerena na jačanje percepcije da je Rusija svjetska sila (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 8).

Kao posebno zanimljivim može se istaknuti ruski mir, koji se razvijao paralelno s konceptom „sunarodnjaka u inozemstvu“. Dok se pod sunarodnjacima u inozemstvu primarno misli na individue koji ne žive u Ruskoj Federaciji no osjećaju povijesnu, kulturnu i jezičnu povezanost

³ Ruski mir (*Russkiy Mir*) jest koncept kojeg su razvili znanstvenici, intelektualci i novinari bliski Kremlju u drugoj polovici 1990-ih godina, a Putin ga je uveo u politički diskurs 2001. godine. Organizacija istog imena ima više kulturnih centara u inozemstvu te nastoji promovirati ruski jezik i kulturu, kao i kulturni dijalog sa stranim državama (Jilge, 2016).

s Rusijom, koncept ruski mir se primarno temelji na samoidentifikaciji. Ovakva promocija ruskog identiteta kao takvog ima specifičan utjecaj u prostoru bivšeg SSSR-a. Promocija ruskog identiteta omogućuje Rusiji da mobilizira svoje sunarodnjake u susjednim državama, posebice u područjima gdje značajan dio stanovništva čine etnički Rusi sa željom da se ponovno ujedine s Rusijom. Najočitiiji primjer ovakvog djelovanja je upravo aneksija Krima i mobilizacija radikalnih nacionalista u Donbasu. Na ovaj način se zamagljuje razlika između tvrde i meke moći u ruskoj vanjskoj politici (Zevelev, 2016).

U svrhu ostvarivanja ciljeva ruske vanjske politike preko meke moći najefektivnijim su se pokazali masovni mediji, a posebno televizija koja se producirala u gotovo čitavoj Ukrajini. Pri tome, mediji su uglavnom najuspješniji u širenju ruske popularne kulture, a informativni programi su duboko politizirani. Djelovanje medija je posebno uspješno u istočnoj i južnoj Ukrajini gdje je stanovništvo većinom rusofono te je stoga širenje ukrajinskih masovnih medija ograničeno (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 8-10).

Što se tiče jezika, postoje dvije ključne značajke. Prva jest, kao što je već rečeno, da je država podijeljena u dvije glavne jezične skupine, a druga da povezanost između etniciteta i jezika nije uvelike značajna. Zbog povijesnih razloga, odnosno dominacije ruskog jezika za vrijeme SSSR-a, mnogi Ukrajinci govore ruskim jezikom i u poslovnom i u privatnom životu. Jezik je predmet tenzija u Ukrajini još od proglašenja neovisnosti. Kao što se vidi u Konceptu vanjske politike Ruske Federacije iz 2008., jezik ima službeni značaj za Rusiju. Nadalje, značaj ruskog jezika u Ukrajini je najjasnije vidljiv iz činjenice da je engleski postao globalni jezik kojim se komunicira u svijetu i kojeg se uči kao drugi jezik u školama, dok je u Ukrajini to ostao ruski za stanovnike koji nisu govorili ruski kao materinji. Ovo ima potencijal utjecati na stvaranje narativa u Ukrajini budući da su se mnogi ukrajinski novinari oslanjali na vijesti iz Rusije. Rusiji je tako omogućeno da stvara određene devijacije od originalnih tekstova, što se često događalo po pitanju vijesti o NATO-u i EU. Jedan od primjera jest bilo referenciranje na NATO-ve operacije u Iraku što je u to vrijeme oslabilo podršku Ukrajinaca za NATO usprkos tome što su vojne operacije u Iraku bili izvedene izvan NATO-vog okvira (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 10-11).

Ukrajina na svom teritoriju imala tri denominacije pravoslavne crkve, odnosno neovisnu Ukrajinsku pravoslavnu crkvu pod patrijarhom Kijeva kojoj je pripadalo 14.9% populacije, pravoslavnu crkvu pod patrijarhom Moskve kojoj je pripadalo 10.9% populacije te koju Ukrajina nije priznavala i konačno, Ukrajinsku autokefalnu pravoslavnu crkvu kojoj je

pripadalo 1%. Ruska pravoslavna crkva je ojačala svoj status u Ukrajini kroz uzimanje Ukrajinske pravoslavne crkve pod svoju jurisdikciju nakon raspada SSSR-a. Ključno je za istaknuti da je Ruska pravoslavna crkva usko povezana s ruskom političkom elitom. Primjer je djelovanje patrijarha Kirila I. koji je dao značajnu podršku ideologiji ruskog mira te je smatrao da su sama srž ruskog mira Rusija, Ukrajina i Bjelorusija koje duhovno čine isti narod. Štoviše, Kiril I. je djelovao i kao politička figura te istaknuo nekoliko razina na kojima je potrebno djelovati da bi ruski mir postao konsolidirana stvarnost. Kao prvo, treba se oslanjati na kolaboraciju civilnog društva s državama ruskog mira te kao drugo, bitno je stajalište elita neovisnih država nastalih na prostoru povijesne Rusi. Stoga, potrebno je stvoriti sustav odnosa između elita ruskog mira s ciljem njegove konsolidacije kao snažnog subjekta u globalnoj međunarodnoj politici (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 11-12).

Izborne kampanje 2004., 2006. te 2007. pokazuju kako crkve uistinu imaju određeni utjecaj na glasove stanovništva. Pravoslavna crkva pod patrijarhom Moskve je imala izrazito prorusku poziciju za vrijeme Narančaste revolucije 2004. što je navelo određene parohije da se ponovno pridruže kijevskom patrijarhatu. Ipak, Ruska pravoslavna crkva mora se smatrati bitnim resursom ruske meke moći u Ukrajini. Štoviše, Janukovič je vjerno pokazivao svoju odanost ruskom patrijarhatu te ga je Kiril I. nagradio najvišim crkvenim ordenom 2010. godine (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 13).

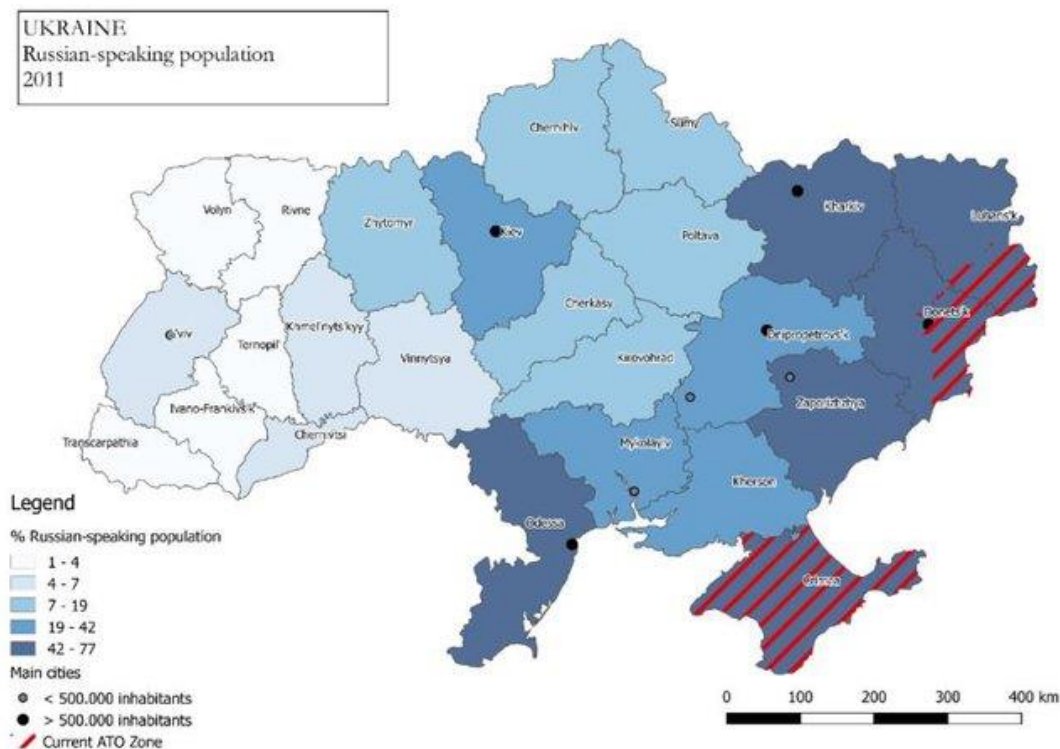
Konačno, vrlo utjecajni dio ukrajinske poslovne elite je bio sagrađen od ljudi koji su snažno priklonjeni Rusiji. Za njih, Moskva je ostala glavna destinacija za poslove te mjesto inspiracije za nove ideje. Moskva je u nekoliko navrata prihvatila ukrajinske političke izbjeglice. Za drugu grupu poslovnih elita, Rusija nije pouzdan partner, no vidjeli su ga kao sigurnijeg od Zapada. Oni su imitirali odluke svojih ruskih kolega, prijatelja i uzora te se zapadna kultura gledala kroz rusku prizmu. S obzirom na to da Ukrajina nije imala globalno integriranu elitu, opseg političke imaginacije je ostao parohijalan te su preferencije nejednako razvijene (Bogomolov i Lytvynenko, 2012: 13-14).

Kao primjer ruske politike u ukrajinskim izborima mogu se uzeti izbori 2004. godine kada su glavni kandidati bili Viktor Janukovič i Viktor Juščenko. Pri tome, ruski politički komentator Piiontkovski je istaknuo da je osnovna strategija bila usmjerena na rusku populaciju u Ukrajini kroz poruke da je Juščenko rusofob i ukrajinski nacionalist s ciljem ojačavanja etničke podijeljenosti u Ukrajini (Kuzio, 2005: 495). Također, u drugom Kučminom mandatu došlo je do izrazitog jačanja oligarha i autoritarizma. Rusija je podupirala ovakve trendove s nadom da

su ukrajinski oligarsi, vladajuća elita te sam Kučma reorijentirali Ukrajinu prema Rusiji. S obzirom na to, Putin se nadao kako će se ta reorijentacija učvrstiti kroz odabir Janukoviča (Kuzio, 2005: 516).

Povijesno nasljeđe podijeljenosti Ukrajine odražava se u ukrajinskim izborima, pri čemu se građani središnje i zapadne Ukrajine priklanjaju predsjedničkim kandidatima koji su skloni neovisnijem položaju o Rusiji, dok su stanovnici istočne i južne regije skloniji kandidatima koji su usmjereni Rusiji nasuprot Zapada (Boban, 2010: 36). Kao što se može vidjeti na Slici 2 ispod teksta, ruski jezik dominira na jugu i istoku države. Kada se sagledaju rezultati izbora u prvom predsjedničkom krugu 2010. godine što je vidljivo na Slici 3, moguće je uočiti da postoji jasno preklapanje između visokog postotka rusofonog stanovništva i podrške Viktoru Janukoviču (Pigliucci, 2017: 12). Slični obrasci uočljivi su i na drugim predsjedničkim izborima od proglašenja neovisnosti Ukrajine do posljednjih ukrajinskih izbora 2019. godine (Makhanov, 2022).

Slika 2: Rusofono stanovništvo na teritoriju Ukrajine 2011. godine

Izvor: Pigliucci, 2017.

Slika 3: Postotak glasova za Janukoviča u prvom krugu predsjedničkih izbora 2010.

Izvor: Pigliucci, 2017.

Smatra se da su Rusi nastojali koristiti tehnike koje su korištene i u Rusiji, a uključivale su korištenje administrativnih resursa za dobivanje glasova za kandidata vlade, višestruko glasovanje, ispisivanje falsificiranih glasačkih listića, kampanje koje su trebale narušiti Juščenkov ugled u ruskim medijima i onima koje su kontrolirali oligarsi te konačno direktnu prevaru u izborima. Također, Putin je posjetio Ukrajinu dan prije prvog i drugog kruga izbora te jasno izrazio svoju potporu Janukoviču. Štoviše, ruske koncesije su omogućile Janukoviču da udvostruči mirovine prije prvog kruga izbora (Shulman i Bloom, 2012: 455).

Kada se govori o djelovanju Ruske Federacije u ukrajinskim izborima, nezaobilazno je spomenuti ekonomsku politiku te energetske sankcije kojima je Rusija nastojala utjecati na rezultate samih izbora, ali i na vanjsku politiku izabranih predsjednika Ukrajine. Ključno je uzeti u obzir izrazitu ovisnost Ukrajine o ruskim energentima koja svoje temelje vuče iz SSSR-a. Naime, s ciljem izgradnje ujedinjene ekonomije sovjetskih republika, sve su povezane cjevovodima ruske nafte i plina. S obzirom na to da većina sovjetskih republika nije imala vlastite izvore, što uključuje Ukrajinu, one su postale gotovo u potpunosti ovisne o Kremlju. Nadalje, ova ovisnost je produbljena jer se svaka republika specijalizirala za produkciju

određenih dobara na tržištu SSSR-a koji su često bili nekonkurentni na svjetskom tržištu, što znači da ukoliko ih Rusija nije namjeravala kupiti, nisu mogli biti prodani. Budući da su jeftini plin i nafta bili vrlo dostupni, veliki broj specijaliziranih produkcija je trebao znatnu količinu energenata za proizvodnju. Ovakva politika SSSR-a je dala prednost Rusiji nakon raspada SSSR-a, dok je sve preostale bivše sovjetske republike dovela u nepogodan položaj (Newnham, 2013: 116).

Općenito, države postsovjetskog prostora su vrlo osjetljive na promjene cijena energenata. Ukoliko bi došlo do povećanja cijena, mnoge industrije bi postale nekonkurentne. Ovakav slučaj je vidljiv i u Ukrajini. Kijev je uglavnom dobivao oko tri četvrtine svog prirodnog plina iz ruskih cjevovoda te nije postojala realna zamjena za ovakav plin. Za razliku od plina, nafta se mogla nabavljati iz drugih izvora te je njenu cijenu određivalo svjetsko tržište, stoga je ovisnost Ukrajine o ruskoj nafti znatno manja nego o plinu. U godinama prije Narančaste revolucije 2004. Kremlj je počeo koristiti svoje energente kao poticaje prijateljskoj vladi Leonida Kučme. Pritom, Rusija je godinama održavala cijenu plina vrlo niskom, oko 50 dolara po tisuću kubičnih metara, dok je za istu količinu plina cijena za zapadnu Europu u to vrijeme bila 235 dolara. Kijev je od Moskve u tom periodu dobivao i dodatne pogodnosti. Između ostaloga, Ukrajini je bilo omogućeno da kupuje još jeftiniji prirodni plin iz Turkmenistana kroz ruski plinovod. Nadalje, Moskva je dopuštala Kijevu da uzme velike količine plina kao naplatu za korištenje plinovoda kroz zemlju za izvoz plina u zapadnu Europu. Rusija je Kijevu nudila i vrlo velikodušne kredite za otplatu plina što je konačno rezultiralo i rastućim dugom (Newnham, 2013: 117).

Rusko iskorištavanje ukrajinske energetske ovisnosti u svrhu utjecaja nad Ukrajinom najjasnije je vidljivo u predsjedničkim izborima 2004. te potom tijekom Juščenkova mandata. Naime, Rusija je prijetila sankcijama već tijekom izbora 2004. Jedan od proruskih ukrajinskih lidera je u to vrijeme izjavio kako ništa ne može efikasnije od plina uvjeriti Ukrajince da je bolje biti prijatelj Rusije nego EU i NATO. Povezano s time, sam Putin je izjavio 2004. da je Juščenko slobodan tražiti svoje saveznike na Zapadu, no da mora razumjeti da u tom slučaju Rusija nema nikakvu obvezu nastaviti subvencionirati svoj energetska izvoz u Ukrajinu (Newnham, 2013: 118).

Pobjedom Juščenka na izborima, Kremlj je značajno otežao ukrajinsku energetska situaciju. Nakon petnaest godina stabilnih cijena, Kremlj je zatražio od Kijeva da plati jednaku cijenu koju je plaćala i zapadna Europa, odnosno 235 dolara za tisuću kubičnih metara što bi

učetverostručilo cijenu preko noći. Nadalje, Kremlj je postao oštriji i u zahtijevanju da se otplati dug koji je Ukrajina imala za plin. Kada je krajem 2005. završio godišnji ugovor za ruski plin, Rusija je prekinula sav izvoz plina u državu već 1. siječnja 2006. Prekid izvoza plina je imao katastrofalne posljedice i za same Ukrajinke kao individue, ali je bio i izuzetna prijetnja zapadnoj Europi s obzirom da je najveći dio plina prolazio upravo kroz Ukrajinu. Kao rezultat, Ukrajina je pristala na cijenu od 95 dolara za tisuću kubičnih metara plina u 2006. (Newnham, 2013: 118-119).

Usprkos postignutom ugovoru, tenzije su se nastavile tijekom čitavog Juščenkovog mandata. Svake godine je Rusija zahtijevala sve veće cijene te je 2008. godine cijena dostigla 160 dolara. Nadalje, nastavljen je pritisak za otplatu ukrajinskog duga, kao i za veću kontrolu ključnih industrija u Ukrajini te posebno ukrajinskog cjevovoda. Rusija je više puta koristila potpuni ili djelomični prekid izvoza plina kao reakciju na političke događaje u Ukrajini. Na primjer, u ožujku 2008. je uvoz smanjen za 50% zbog povratke Julije Timošenko na mjesto premjera Ukrajine, što je ojačalo ideje Narančastog pokreta. Kasnije u 2008. je ponovno došlo do potpunog prekida izvoza plina što se može povezati s odlukom Juščenka da otvoreno podrži Gruziju u ratu s Rusijom. Konačno, Rusija je uspjela postići rezultat koji je tražila od kad je Juščenko preuzeo vlast, odnosno podigla je cijene plina za Ukrajinu na razinu onih za zapadnu Europu od 2010. nadalje. Dakle, cijena plina od 2005. do 2010. je narasla za preko 500%. Ponovno, ove izrazite ekonomske sankcije imale su vrlo teške posljedice za ukrajinska kućanstva, ali i za ukrajinsku industriju (Newnham, 2013: 119-120).

Efekt ruskih sankcija je bio posebno vidljiv u ekonomskoj krizi koja je počela 2008. godine. One su u svakom slučaju značajno pridonijele ukrajinskim ekonomskim problemima, dok su države koje su održale proruski stav imale značajno manji ekonomski pad. Na primjer, bjeloruski BDP je pao samo za 2% u 2009. godini, dok je u Ukrajini iste godine pao za 15%. Ovako loše ekonomsko stanje države na kraju mandata je u svakom slučaju negativno utjecalo na šanse reizbora Juščenka te je u narednoj godini Janukovič postao ukrajinski predsjednik. Dolaskom Janukoviča na vlast došlo je do geopolitičke reorijentacije prema Rusiji te je Moskva oštro spustila cijene plina. Janukovič je zauzvrat dopustio da Kremlj zadrži Sevastopolj (Newnham, 2013: 120).

Promjena ruske politike po pitanju cijena plina nakon promjene vlasti jasno pokazuje da je Kremlj koristio ukrajinsku ovisnost o ruskom plinu u svrhu ostvarivanja vlastitih vanjskopolitičkih ciljeva, odnosno reorijentacije Ukrajine prema Rusiji. Vidljivo je kako je

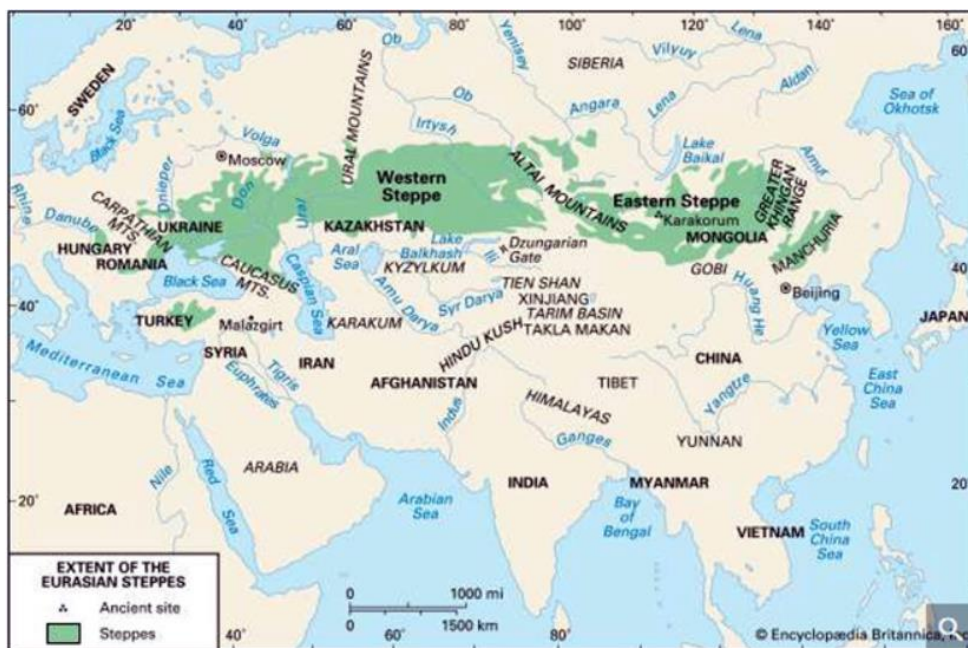
nastojala kazniti Juščenkovo okretanje Zapadu u nekoliko navrata tijekom njegovog mandata, dok je Janukovičevu odanost nagradila s nižim cijenama plina. Na ovaj način, Rusija je zadržala izuzetnu moć da utječe na ukrajinske izbore, ali i na samu politiku ukrajinske vlasti. Za Ukrajinu, odmicanje od Rusije je značilo težu ekonomsku situaciju te vrlo visoke cijene plina i gomilanje duga za isti, dok je približavanje Rusije omogućavalo ustupke po pitanju cijene plina.

6. Geopolitička pozadina ruske vanjske politike

Geopolitika čini samu srž ruske vanjske politike što je specifično vidljivo u vanjskoj politici prema postsovjetskom prostoru, pri čemu Ukrajina ima posebno bitnu ulogu. Da bi se razmatrala geopolitika te njena uloga u vanjskoj politici Ruske Federacije, potrebno je razmotriti sam geopolitički položaj Ruske Federacije. Pritom, Rusija ima vrlo kompleksan geografski položaj. Dvije geografske determinante se pokazuju kao najznačajnije, a radi se o Euroazijskim stepama i Sjevernoeuropskoj nizini.

Euroazijske stepe protežu se od Mandžurije i Mongolije na istoku do Crnog mora i Panonske razine na zapadu. Dakle, zauzimaju veliki dio ruskog teritorija, što je vidljivo na Slici 5. Povijesno, Euroazijske stepe su bile izrazito slaba točka za Rusiju budući da su davale Mongolima stratešku dubinu kao barijeru od velikih sila. Ponovno, kao što je vidljivo na Slici 5, Euroazijske stepe pokrivaju i velik dio ukrajinskog teritorija, što čini Ukrajinu vrlo prohodnom. Dakle, put kroz Poljsku i Ukrajinu je vrlo otvoren za prodor, a Rumunjska također dijeli granicu s Ukrajinom što otvara mogućnost neprijateljskim silama za dolazak do Rusije kroz Rumunjsku i Ukrajinu (Anirban, 2019).

Slika 4: Prikaz Euroazijskih stepa na karti

Izvor: Britannica.com, 2022c.

S druge strane, Sjevernoeuropska nizina bila je također povijesno izvor mnogih prijetnji, uključujući i prodor nacista na teritorij SSSR-a odnosno Rusije (Stratfor, 2012). Sama nizina se proteže od Baltičkog do Barentsovog mora te se sastoji od nizina koje ne pružaju mnogo strateške dubine. Prostor kojeg obuhvaća Sjevernoeuropska nizina može se vidjeti na Slici 6. Moskovska Rus' koja je nastala 1283. nalazila se u samom središtu ove nizine koja i danas čini samu jezgru Ruske Federacije. Kao što je već napomenuto, ruska država se širila u više faza kako bi omogućila sigurnost svojeg teritorija. Ipak, ekspanzije su omogućavale usporavanje neprijatelja, no ne i zaustavljanje. Jedina opcija koja uistinu može zaustaviti neprijatelja s obzirom na položaj Rusije jest stvaranje tampon zona, što je praksa koju se može pratiti od Moskovske Rusi do suvremene Ruske Federacije (Stratfor, 2012). Naime, jezgra ruske države oko Moskve nakon širenja države bila je u velikoj mjeri zaštićena drugim područjima. Kada se gleda Zapad, to su u vrijeme Imperijalne Rusije činili dijelovi Poljske i Ukrajine, a za vrijeme SSSR-a je Ukrajina također bila na samoj granici koja je štitila jezgru. Nadalje, sigurnost SSSR-a je bila osigurana Središnjom i Istočnom Europom koje su pripadale njenom bloku.

Slika 5: Prikaz Sjevernoeuropske nizine na karti

Izvor: Clovis Institute preko Anirban, 2019.

Geografija Sjevernoeuropske nizine ostavlja suvremenu Rusku Federaciju, nakon pada SSSR-a i gubitka Ukrajine te bloka u Istočnoj i Središnjoj Europi, izrazito ranjivom. Nizina je najuža blizu Poljske stoga je Rusija održala poseban interes za ovu zemlju. Ona također održava prisutnost svoje vojske u Kalinjingradu koja bi mogla odbiti potencijalne neprijatelje prije nego što uspiju proći kroz Poljsku. Nadalje, Bjelorusija koja se također nalazi u ovoj regiji je čvrsto proruska država. S obzirom na to, ako bi neprijateljska sila pokušala napasti Rusiju sa zapada, ona posjeduje dva uporišta u Bjelorusiju i Kalinjingradu. Važnost Baltičkih država treba također uzeti u obzir. Ruski režimi su povijesno pokušavali održati utjecaj u ovim državama kako bi održali sigurnost. Kada su one postale članice NATO-a 2004. godine, ruski strahovi od Sjevernoeuropske nizine su se ponovno pojavili (Anirban, 2019).

Ruska Federacija je *de facto landlocked* država. Arktički ocean se nalazi daleko od populacijskih središta te ima mali broj luka koje su pritom neupotrebljive tijekom zimskih mjeseci. Pristup drugim oceanima je vrlo ograničen te postoji mogućnost da bi ih druge države mogle blokirati. Stoga, Rusija ima tri potencijalna ulaza za globalnu pomorsku trgovinu. Jedan

je kroz Crno more i Bospor koji je pod kontrolom Turske, a drugi je Sankt Petersburg, no ruski brodovi moraju ondje proći kroz vode koje kontrolira Danska. Konačno, treći put je kroz Arktički ocean koji počinje u Murmansku te prolazi pored Grenlanda i Ujedinjenog Kraljevstva. Dakle, svi ruski izlazi na more mogu biti blokirani u bilo kojem trenutku (Friedman, 2016).

Temeljni problem ruskih luka je što ih nije moguće koristiti tijekom čitave godine, s iznimkom Vladivostoka kojeg neutraliziraju dominacija Južne Koreje i Japana. Luke na toplom moru koje se mogu koristiti tijekom čitave godine imaju vrlo veliki geopolitički i ekonomski značaj. Povijest pokazuje da su carevi Ruske Imperije, a potom i Sovjeti, nastojali osigurati izlaz na toplo more kako bi mogli kontrolirati svjetsku ekonomiju (Globalsecurity.org, 2022). Radi se o dugoročnom cilju koji treba uzeti u obzir kad se razmatraju Krimski rat, Prvi i Drugi anglo-afganski rat te Rusko-turski ratovi u 17. i 18. stoljeću. Štoviše, čak se i potpora koju je Rusija pružila Srbima na početku Prvog svjetskog rata može sagledavati u pogledu pokušaja dobivanja luke na Mediteranu (Donov, 2014).

Kada se uzme u obzir geografski položaj Rusije, vidljivo je kako Ukrajina ima najveći geopolitički značaj za Rusku Federaciju, što je trend koji potječe još od srednjovjekovne ruske države. S obzirom na to da se Ukrajina nalazi na Euroazijskim stepama koje čine tradicionalni pravac prodora u rusku jezgru, Rusija ima sigurnosni imperativ da održi Ukrajinu pod svojim utjecajem te ju koristi kao tampon zonu s ciljem zaustavljanja invazije sa zapada. Prisutnost NATO-a na teritoriju Ukrajine bi učinio Rusiju apsolutno ranjivom na jednostavan i brz prodor snaga što je za Rusiju nedopustivi sigurnosni rizik. Kada se sagledava ruska vanjska politika od Putinovog dolaska na vlast, ova uloga geopolitike jasno dolazi do izražaja. Posljednjih 22 godine, Rusija je u vanjskoj politici prema Ukrajini bila u najvećoj mjeri fokusirana upravo na održavanje ukrajinskog teritorija svojom tampon zonom što je kulminiralo i ratnim sukobom.

Ukrajina je izuzetno geopolitički značajna za Rusiju i zbog činjenice da je ona put za rusku naftu i plin u zapadne države. S obzirom na to, ukrajinska lojalnost je ključna za ruski ekonomski razvoj koji se temelji na izvozu. Nadalje, Ukrajinu izrazito bitnom čini i njen izlaz na Crno more odnosno Krim i luka Sevastopolj. Kada se gleda vojni aspekt, Sevastopolj predstavlja alternativu u regiji Crnog mora za Rusiju, a zračna obrana Krima služi kao kontrolna točka za južne granice Rusije što povećava kapacitet Rusije da utječe na politike u regiji Crnog mora (Girgin, 2015: 21-22).

Značaj Sevastopolja vidljiv je od samog proglašenja neovisnosti Ukrajine te je predstavljao problem još u Jeljcinovom mandatu kao glavna luka Crnomorske flote. S obzirom da je Rusija iznajmljivala Sevastopolj od ukrajinske vlade, preokret koji je donio Euromajdan i reorijentacija prema Zapadu su učinile rusku prisutnost u Sevastopolju u najboljem slučaju upitnom. Odluka Kremlja da anektira Krim uz pomoć ruskog stanovništva osigurala je Rusiji istovremeno izlaz na toplo more te vojnu bazu, kao i svojevrsno rješenje jednom od ključnih ruskih geopolitičkih problema. Nadalje, anektiranje Krima je istovremeno spriječilo mogućnost NATO baze u Sevastopolju ukoliko bi se Ukrajina pridružila Savezu. Sam Putin je u svom govoru u Sevastopolju nakon pripojenja Krima Rusiji izjavio da Ukrajina ima za cilj pridruženje NATO-u te da bi to značilo da bi NATO-va mornarica bila u gradu koji je simbol ruske vojne slave što bi stvorilo prijetnju cijeloj južnoj Rusiji (Svarin, 2016: 135).

7. Zaključak

Odnosi Rusije i Ukrajine sežu unazad do prvog političkog entiteta Kijevske Rusi u srednjem vijeku. Kijevska Rus' ima izrazit značaj za suvremenu rusku vanjsku politiku prema Ukrajini u vidu činjenice da je ona izvor ruskog diskursa o Rusima i Ukrajincima kao jednom narodu. Ona je također izvor oblikovanja ideje Ukrajine kao fiktivne države čiji teritorij je odvojen od Ruske Federacije zbog povijesnog spleta okolnosti. Nadalje, za vrijeme Ruske Imperije te SSSR-a stvoren je određen hijerarhijski odnos između „Velikih Rusa“ i „Malih Rusa“ odnosno Ukrajinaca te su ukrajinska kultura i jezik bili ograničeni i uvelike podčinjeni ruskoj kulturi i jeziku. Hijerarhijski odnos vidljiv je u SSSR-u kada je ruski jezik bio apsolutno dominantan te je rusofono, ali i rusko stanovništvo naraslo u čitavoj Ukrajini. Ovo je posebice slučaj u južnoj i istočnoj Ukrajini gdje je uz rast ruske i rusofone populacije došlo do značajnih veza stanovništva s Rusijom, dok zapadna Ukrajina zbog činjenice da je bila pod utjecajem Poljske i Zapada kroz povijest nije razvila jednako snažne identifikacijske veze s Rusijom.

Što se tiče prvih deset godina od osamostaljenja, dva ključna pitanja su bila pitanje Krima i Donbasa što je bilo potaknuto velikom koncentracijom Rusa i rusofonog stanovništva na ovom području. Dodatno, u slučaju Sevastopolja radilo se o velikom značaju te glavne baze Crnomorske flote za vojnu i geostratešku dimenziju ruske politike. Također, Ukrajina je u ovom periodu ušla u SND koji ostaje bitni segment ruske vanjske politike prema državama postsovjetskog prostora. Sam SND je od velike važnosti za rusku vanjsku politiku u vidu integracije s postsovjetskim prostorom te održavanjem utjecaja nad njim, no Ukrajina je izbjegavala dublju integraciju putem SND-a.

Od Putinovog dolaska na vlast 2000. godine do početka ukrajinske krize, ruska vanjska politika bila je u najvećoj mjeri obilježena realističkim pogledom na vanjske odnose. Pritom, kao primarna prijetnja ruskoj sigurnosti identificiran je NATO već prvim Konceptom nacionalne sigurnosti Ruske Federacije iz 2000. Općenito, ekspanzija NATO-a na istok Europe te primicanje ruskim granicama smatrala se temeljnom prijetnjom opstojnosti ruske države. U periodu do početka ukrajinske krize 2014. godine, ruska vanjska politika prema Ukrajini uglavnom se koristila instrumentima meke moći te ekonomskim mjerama koje su za cilj imale utjecati na ukrajinsku orijentaciju na međunarodnoj razini. Ipak, vidljiva je određena eskalacija odnosa s NATO-om, posebice u vidu podrške Ukrajini da se pridruži Savezu 2008. godine. Pritom, Kremlj je izrazio izrazito nezadovoljstvo zbog potencijalnog dolaska NATO-a na svoje granice te se okrenuo i tvrdoj moći, odnosno prijetnjama ukrajinskoj teritorijalnoj cjelovitosti, ukoliko se odluči na takav korak.

Ukrajinska kriza označava prekretnicu u ruskoj vanjskoj politici prema Ukrajini. Pritom, Rusija se okrenula agresivnijoj vanjskoj politici s ciljem destabilizacije Ukrajine i onemogućavanja ulaska u zapadne organizacije. S obzirom na to, Rusija je anektirala Krim te tako ojačala svoju poziciju s izlazom na toplo more, no istovremeno i ostanak ključne luke Sevastopolj u ruskom teritoriju. Nadalje, sukob u Donbasu gdje su proglašene NRD i NRL ostao je zamrznuti sukob na ukrajinskom teritoriju sve do početka ratnog sukoba 2022. godine. Iako je Rusija potpomagala separatističke snage u Donbasu, istovremeno je označila sukob unutarnjim problemom Ukrajine. Kao rezultat ukrajinske krize došlo je do značajnog približavanja Ukrajine NATO-u što je posljedično dovelo do većeg zaoštavanja odnosa između same Ukrajine i Rusije, ali i Rusije i NATO-a. Štoviše, Koncept vanjske politike iz 2016. godine ukazuje da bi Rusija mogla biti uvučena u regionalni sukob te ističe značaj sile u međunarodnim odnosima. Nadalje, Rusija je upozorila SAD za vrijeme tenzija na granici s Ukrajinom u travnju 2021. da će daljnje približavanje Ukrajini prouzročiti širenje rata. U ovakvom odnosu Rusije i Ukrajine moguće je identificirati svojevrsnu sigurnosnu dilemu, pri čemu Ukrajina nastoji povećati svoju sigurnost približavanju NATO-a, dok Rusija istovremeno jača vlastite obrambene sposobnosti jer ukrajinsko približavanje NATO-u smatra prijetnjom vlastitoj sigurnosti.

Agresivnija vanjska politika Ruske Federacije koja se nakon ukrajinske krize uvelike temeljila na tvrdoj moći je eskalirala početkom ratnog sukoba 24. veljače 2022. Rusija je prije samog početka sukoba zatražila sigurnosne garancije od NATO-a da se neće širiti u postsovjetski prostor te druge sigurnosne garancije vezane uz udaljavanje NATO-vih snaga od ruskog

teritorija. NATO je odbio ovakve uvjete. Putin je započinjanje tzv. specijalne vojne operacije opravdao upravo zaštitom vitalnih nacionalnih interesa, ali i samog teritorijalnog integriteta i suvereniteta Ruske Federacije, kao i zaštitom populacije u Donbasu gdje tvrdi da ukrajinska vlast provodi genocid. Općenito, sagledavanjem razvoja ruske vanjske politike prema Ukrajini od Putinovog dolaska na vlast do početka rata, vidljiva je znatna postepena eskalacija odnosa. Pritom, prvobitna se politika do početka ukrajinske krize uglavnom oslanjala na prijetnje, pregovore, meku moć te ekonomske mjere, dok se nakon Euromajdana 2014. te zaokreta u ukrajinskoj orijentaciji ona počinje primarno oslanjati na tvrdu moć odnosno korištenje sile. Primarni cilj ruske vanjske politike prema Ukrajini ostaje kroz čitav period zaustavljanje širenja NATO-a na njene granice te je stoga ona konzistentno realistična.

Kao što je rečeno, Rusija se prije 2014. značajno oslanjala na meku moć i ekonomsku politiku prema Ukrajini. Pritom, meka moć u Ukrajini se temelji na diskursima zajedničke prošlosti, vrijednosti, kulture i povijesti, a njeni glavni instrumenti su kultura, masovni mediji, ruski jezik, ruska pravoslavna crkva te poslovne elite. Nadalje, glavni element ekonomske politike bio je određivanje cijena energenata za Ukrajinu, korištenje cjevovoda koji vode ruski plin u Europu te ukrajinski dug za plin. Sve od navedenog je Kremlj koristio s ciljem utjecaja na ukrajinske izbore, politiku te samo javno mnijenje kako bi zadržao Ukrajinu pod svojim utjecajem. S obzirom na to, Rusija je koristila ove instrumente u ukrajinskim izborima s ciljem dolaska proruski orijentiranog predsjednika na vlast, što je posebno vidljivo u slučaju izbora 2004. te jake potpore Janukoviču kao proruskom kandidatu.

Konačno, ruska vanjska politika je u svojim temeljima oblikovana geopolitikom u kojoj Ukrajina ima vrlo bitnu ulogu. Kompleksni geografski položaj Ruske Federacije ostavlja rusku jezgru izrazito ranjivom na napade sa zapada kroz Sjevernoeuropsku razinu te Eurazijske stepe, na čijem području se nalazi i Ukrajina. Povijesno, ruska država se širila s ciljem kreiranja tampon zone oko svoje jezgre, što je politika kojoj teži i suvremena Ruska Federacija. Nadalje, priklonjenost Ukrajine je Rusiji ključna i zbog njene uloge kao tranzitne zemlje za ruske energente što ima značajan utjecaj na rusku ekonomiju koja se primarno temelji na izvozu.

Vanjska politika Rusije prema Ukrajini je kroz povijest, pa stoga i politika suvremene Ruske Federacije, bila u najvećoj mjeri određena geografskim značajem Ukrajine za obranu ruske jezgre pri čemu ulazak potencijalno neprijateljske sile na njen teritorij predstavlja krucijalnu prijetnju sigurnosti. Stoga, Rusija je od dolaska Putina na mjesto predsjednika nastojala održati

Ukrajinu u svojoj sferi interesa kroz meku moć, ekonomsku politiku te konačnu i upotrebom tvrde moći.

Ruska vanjska politika prema Ukrajini nije izoliran slučaj, već čini dio šire ruske politike prema postsovjetskom prostoru. Ističu se slučajevi Gruzije i Moldavije koje također imaju zamrznute sukobe na svom teritoriju. Ovi sukobi u velikoj mjeri nalikuju zamrznutom sukobu u istočnoj Ukrajini prije 2022. godine. U Moldaviji se Transnistrija *de facto* odvojila još 1990. te teži ujedinjenju s Rusijom, dok se u Gruziji radi o zamrznutom sukobu u Južnoj Osetiji i Abhaziji. Štoviše, zamrznuti sukob u Gruziji te rat 2008. godine izravno su povezani s imperativom ruske vanjske politike da zaustavi širenje NATO-a u države postsovjetskog prostora. Također, u slučaju Gruzije se može identificirati sigurnosna dilema kakva postoji i u Ukrajini.

S druge strane, treba uzeti u obzir i Bjelorusiju kao državu koja s Ukrajinom dijeli najviše karakteristika u postsovjetskom prostoru, odnosno zajedničku srednjovjekovnu Kijevsku Rus' te posljedično i identitet koji je usko povezan s ruskim. Nadalje, Bjelorusija također ima velik geopolitički značaj za Rusiju budući da se nalazi na Sjevernoeuropskoj nizini koja je jedan od tradicionalnih pravaca prodora u Rusiju. Ipak, Bjelorusija je od osamostaljenja ostala čvrsto proruski orijentirana te nije pokazivala tendencije uključivanja u zapadne organizacije. Rusija od raspada SSSR-a nije koristila instrumente agresivne vanjske politike prema Bjelorusiji. Ovakvo razmatranje ponovno ukazuje na izuzetan značaj geopolitike u vanjskoj politici Ruske Federacije prema postsovjetskom prostoru, odnosno činjenici da je Rusija primarno orijentirana na zaustavljanje širenja NATO-a prema svojim granicama, pri čemu je u slučajevima država koje su težile članstvu u NATO-u bila spremna i na agresivnu vanjsku politiku odnosno uporabu tvrde moći.

Zaključno, vanjska politika Ruske Federacije prema Ukrajini može se uklopiti u vanjsku politiku Ruske Federacije prema zemljama postsovjetskog prostora koja je u svojim temeljima određena realističkom perspektivom i geopolitikom. Ipak, Ukrajina se istovremeno pokazuje kao specifičan slučaj te država u kojoj je došlo do najintenzivnije eskalacije vanjske politike, odnosno samog ratnog sukoba. Prvobitno, duboka povijesna povezanost između dva naroda koja ima korijene još u srednjovjekovnoj državi Kijevskoj Rusi te ruski sentiment koji proizlazi iz takve povijesti da su Rusi i Ukrajinci isti narod omogućio je Rusiji veći kapacitet za korištenje meke moći. Veliki udio rusofone populacije, povezanost preko pravoslavne crkve, osjetljiva pitanja jezika i identiteta omogućili su Rusiji da značajno utječe na ukrajinsku populaciju, izbore u Ukrajini te samu politiku. U drugim državama, pored Bjelorusije koja je

ostala proruski nastrojena, ne postoji toliko snažna povijesna povezanost niti sentiment kako se radi o istoj naciji.

Ukrajina je također u najnepovoljnijem položaju iz ekonomskog aspekta jer je izuzetno ovisna o ruskom plinu koji je Rusija bila spremna koristiti u obliku sankcija za odluke ukrajinskih vlasti koje je smatrala nepodobnim za vlastite interese. Također, pristranost Ukrajine Rusiji ključna je i zbog plinovoda koji odvođe ruski plin u Europu. Ipak, najbitnijim se može istaknuti geopolitički položaj Ukrajine. S obzirom na to da se Ukrajina nalazi na vrlo prohodnom teritoriju, najveća suvremena opasnost za Rusiju dolazi upravo iz pravca Ukrajine, uzevši u obzir da Bjelorusija zbog političke orijentacije ne predstavlja opasnost. Ova činjenica čini Ukrajinu najbitnijom državom koju Rusija treba zadržati pod svojim utjecajem. Pri tome, od svih država postsovjetskog prostora Ukrajina je otišla najdalje u približavanju NATO-u i EU što je bio glavni predmet tenzija prije početka samog ratnog sukoba.

S obzirom na navedene čimbenike koji utječu na formulaciju ruske vanjske politike prema Ukrajini i povijesnu dugotrajnost iste, nije vjerojatno kako će ona u budućnosti doživjeti značajne preinake. Jedina potencijalna mogućnost promjene ruske vanjske politike prema Ukrajini te i ostalim državama postsovjetskog prostora ostaje promjena odnosa u čitavoj međunarodnoj sferi. Pri tome, Rusija bi morala prestala percipirati Zapad kao potencijalnu prijetnju vlastitoj sigurnosti što bi rezultiralo smanjenjem značaja postsovjetskih država te naročito Ukrajine za obranu ruskog teritorija.

8. Literatura

- Andrejsons, Kristaps (2022) Putin's Speech Laid Out a Dark Vision of Russian History. *Foreignpolicy.com* <https://foreignpolicy.com/2022/02/22/putin-speech-ukraine-war-history-russia/> Pristupljeno 9. lipnja 2022.
- Aljazeera.com (2022a) Timeline: How did the recent Ukraine-Russia crisis start? <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/13/timeline-how-the-ukraine-russia-crisis-reached-the-brink-of-war> Pristupljeno 3. svibnja 2022.
- Aljazeera.com (2022b) Russia demands Ukraine, ex-Soviet nations be barred from NATO. <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/17/russia-demands-ukraine-ex-soviet-nations-barred-from-nato> Pristupljeno 3. svibnja 2022.
- Anirban, Paul (2019) Russia and the 'Geo' of its Geopolitics. *ORF Occasional Paper: 202*.
- Baunov, Alexander i dr (2015) A Year After Maidan: Why Did Viktor Yanukovych Flee After Signing the Agreement With the Opposition? <https://carnegiemoscow.org/commentary/59172> Pristupljeno 11. lipnja 2022.
- Bielieskov, Mykola (2021) The Russian and Ukrainian Spring 2021 War Scare. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210921_Bielieskov_War_Scene.pdf?1LcoLhk8Qe3cswhqsQPNN6HJg0XvrdNa Pristupljeno 11. lipnja 2022.
- Boban, Davor (2010) Ukrajina između autoritarizma i demokracije. *Političke analize* 1(2): 36-38.
- Bogomolov, Alexander i Lytvynenko, Oleksandr (2012) *A Ghost in the Mirror: Russian Soft Power in Ukraine*. London: Chatham House.
- Britannica.com (2022a) Kievan Rus. <https://www.britannica.com/topic/Kyivan-Rus> Pristupljeno 6. travnja 2022.
- Britannica.com (2022b) Ukraine crisis. <https://www.britannica.com/topic/Ukraine-crisis> Pristupljeno 19. travnja 2022.
- Britannica.com (2022c) The Steppe. <https://www.britannica.com/place/the-Steppe> Pristupljeno 2. svibnja 2022.
- CIDOB (Barcelona centre for international affairs) (2010) Foreign policy of the Russian Federation. *International Yearbook CIDOB 2010. Country profile, Russian Federation*.

- https://www.cidob.org/en/content/download/25731/313739/version/1/file/Rusia_POLITICA%20EXTERIOR%20DE%20RUSIA_ANG.pdf Pristupljeno 15. travnja 2022.
- D'Anieri, Paul i Hurak, Ihor (2020) The Evolution of Russian Political Tactics in Ukraine. *Problems of Post-Communism* 69(2): 121-132.
- Dawar, Anil (2008) Putin warns Nato over expansion. *Theguardian.com* 4. travnja. <https://www.theguardian.com/world/2008/apr/04/nato.russia> Pristupljeno 16. travnja 2022.
- Donov, Iassen (2014) Russia's Ever-elusive Warm-water Quest. <https://sofrep.com/news/russias-ever-elusive-warm-water-quest/> Pristupljeno 5. Svibnja 2022.
- Feinstein, Scott i Pirro, Ellen (2021) Testing the world order: strategic realism in Russian foreign affairs. *International Politics* 58: 817-834.
- Fisher, Max (2022) Putin's Case for War, Annotated. *Nytimes.com* <https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/putin-ukraine-speech.html> Pristupljeno 16. svibnja 2022.
- Friedman, George (2016) 10 maps that explain Russia's strategy. . <http://www.businessinsider.com/10-maps-that-explain-russias-strategy-2016-1> Pristupljeno 4. svibnja 2022.
- Girgin, Dogan (2015) Geopolitical Issues in the Current Crisis Between Ukraine and Russia. *Journal of Social Sciences* 4(1): 21-24.
- Globalsecurity.org (2022) The Russian Quest for Warm Water Ports. <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/warm-water-port.htm> Pristupljeno 4. svibnja 2022.
- Herz, John (2003) The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problems. *International Relations* 17(4): 411-416.
- Jilge, Wilfried (2016) Russkiy Mir: "Russian World". <https://dgap.org/en/events/russkiy-mir-russian-world> Pristupljeno 11. lipnja 2022.
- Keppeler, Andreas (2003) 'Great Russians' and 'Little Russians': Russian-Ukrainian Relations and Perceptions in Historical Perspective. *The Donald W. Treadgold Papers in Russian, East European and Central Asian Studies* 41(39): 7-67.

- Keppeler, Andreas (2014) Ukraine and Russia: Legacies of the imperial past and competing memories. *Journal of Eurasian Studies* 5(2): 107-115.
- Kropatcheva, Elena (2012) Russian foreign policy in the realm on European security through the lens of neoclassical realism. *Journal of Eurasian Studies* 3(1): 30-40.
- Kuzio, Taras (2005) Russian Policy toward Ukraine during Elections. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 13(4): 391-517.
- Makhanov, Kanat (2022) Geography of the Presidential Elections in Ukraine. <https://www.eurasian-research.org/publication/geography-of-the-presidential-elections-in-ukraine/> Pristupljeno 21. travnja 2022.
- Mearsheimer, John (2014) Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *Foreign Affairs* 93(5): 1-18. <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-wests-fault> Pristupljeno 19. travnja 2022.
- Newnham, Randall (2013) Pipeline Politics: Russian Energy Sanctions and the 2010 Ukrainian Elections. *Journal of Eurasian Studies* 4(2): 115-122.
- MVPRF (Ministarstvo vanjskih poslova Ruske Federacije) (2000) National security concept of the Russian Federation. https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1737121/ Pristupljeno 11. travnja 2022.
- Nuke.fas.org (2000) The foreign policy concept of the Russian Federation. <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/econcept.htm> Pristupljeno 11. travnja 2022.
- Pigliucci, Michele (2017) Russia and Its Neighbors: A Geopolitical Analysis of the Ukrainian Conflict. *Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective* 12(1): 84-103.
- Plokhly, Serhii (2006) (str. 10-49) *The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Predsjednik Rusije (2008) The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. <http://en.kremlin.ru/supplement/4116> Pristupljeno 17. travnja 2022.
- Putin, Vladimir (2007) A speech delivered at the MSC 2007 by the President Vladimir Putin. https://is.muni.cz/th/xlghl/DP_Fillinger_Speeches.pdf Pristupljeno 18. travnja 2022.

- Rosalind, Ryan (2008) Join Nato and we'll target missiles at Kiev, Putin warns Ukraine. *Theguardian.com* 12. veljače. <https://www.theguardian.com/world/2008/feb/12/russia-ukraine> Pristupljeno 16. travnja 2022.
- Shulman, Stephen i Bloom, Stephen (2012) The legitimacy of foreign intervention in elections: the Ukrainian response. *Review of International Studies* 38(2): 445-471.
- Shuster, Simon (2021) 'They Want the West to be Frightened'. Ukraine's President on Why Russia Sent Troops to the Border. *Time.com* 12. travnja. <https://time.com/5954068/zelensky-ukraine-russia-standoff/?amp=true&fbclid=IwAR0bxjCtPxIMUCACHclfUVapNh31-bUqUdyvG-OqWNbhmOltQLpbFN1Rw4Q> Pristupljeno 28. travnja 2022.
- Solchanyk, Roman (1996) Ukraine, Russia and the CIS. *Harvard Ukrainian Studies* 20: 19-43.
- Stratfor (2019) The geopolitics of Russia: permanent struggle. <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-russia-permanent-struggle> Pristupljeno 6. travnja 2022.
- Svarin, David (2016) The construction of 'geopolitical spaces' in Russian foreign policy discourse before and after the Ukraine crisis. *Journal of Eurasian Studies* 7: 129-140.
- Szporluk, Roman (1997) Ukraine: From an Imperial Periphery to a Sovereign State. *Daedalus* 126(3): 85-119.
- Szporluk, Roman (2000) (str. 29-109) *Russia, Ukraine and the Breakup of the Soviet Union*. Stanford: Hoover Institution Press.
- Trenin, Dmitry (2013) Vladimir Putin's Fourth Vector. <https://eng.globalaffairs.ru/articles/vladimir-putins-fourth-vector/> Pristupljeno 19. travnja 2022.
- Tsygankov, Andrei (2019) *Russian Realism: Defending 'Derzava' in International Relations*. Routledge: London.
- UN (Ujedinjeni narodi) (2014) Treaty Series: Treaties and international agreements registered or filed and recorded with the Secretariat of the United Nations. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/v3007.pdf> Pristupljeno 17. travnja 2022.

- VRFKT (Veleposlanstvo Ruske Federacije u Kraljevstvu Tajland) (2022) National Security Strategy of the Russian Federation to 2020. <https://thailand.mid.ru/en/national-security-strategy-of-the-russian-federation> Pristupljeno 18. travnja 2022.
- VRFUK (Veleposlanstvo Ruske Federacije u Ujedinjenom Kraljevstvu) (2013) The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. <https://www.rusemb.org.uk/in1/> Pristupljeno 19. travnja 2022.
- VRFUK (Veleposlanstvo Ruske Federacije u Ujedinjenom Kraljevstvu) (2016) The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. https://www.rusemb.org.uk/rp_insight/ Pristupljeno 23. travnja 2022.
- Walker, Nigel (2022) Ukraine crisis: A timeline (2014 – present). <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9476/CBP-9476.pdf> Pristupljeno 30. travnja 2022.
- Walt, Stephen (2018) The World Wants You to Think Like a Realist. *Foreignpolicy.com* <https://foreignpolicy.com/2018/05/30/the-world-wants-you-to-think-like-a-realist/> Pristupljeno 13. svibnja 2022.
- Zevelev, Igor (2016) The Russian World in Moscow's Strategy. <https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy> Pristupljeno 24. travnja 2022.

9. Sažetak i ključne riječi

Vanjska politika Ruske Federacije prema Ukrajini za vrijeme Putinovog mandata ključno je obilježena odnosima NATO-a i Rusije te NATO-a i Ukrajine. Kao prekretnica u vanjskoj politici određen je početak ukrajinske krize 2014. kada se Rusija okrenula agresivnijoj vanjskoj politici prema Ukrajini što je konačno eskaliralo početkom ratnog sukoba 2022. Rad nastoji razmotriti kakva je bila vanjska politika od Putinovog dolaska na vlast do samog ratnog sukoba, pri čemu se razmatra povijesna pozadina odnosa Rusije i Ukrajine te njenog utjecaja na rusku vanjsku politiku, uporaba meke moći i ekonomskih mjera s ciljem utjecaja na ukrajinsku politiku kao jednu od odrednica same vanjske politike te geopolitička pozadina vanjske politike koja se pokazuje kao njen temelj. Ključni cilj ruske vanjske politike prema Ukrajini jest održavanje iste u svojoj sferi interesa što je Rusija nastojala ostvariti u najvećoj mjeri kroz prijetnje, ekonomske mjere i meku moć do 2014. kada se okreće vanjskoj politici koja uključuje uporabu vojne sile. Konačno, ruska vanjska politika prema Ukrajini stavlja se u širi okvir ruske vanjske politike prema postsovjetskom prostoru, no ističu se i specifičnosti ukrajinskog slučaja.

Ključne riječi: ruska vanjska politika, Vladimir Putin, NATO, ukrajinska kriza, geopolitika, postsovjetski prostor, meka moć